

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

«Κοινό Διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Σπουδών»
«Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών»
«Δημιουργική Γραφή»
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Ψηφιακή αφήγηση και ποίηση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.
Γιάννης Ρίτσος, Τάσος Λειβαδίτης και Μανόλης Αναγνωστάκης:
ποιο ρόλο έπαιξαν ο έρωτας και η αντίσταση στο έργο των τριών
Ελλήνων ποιητών»

«Βασιλική Μαρκάκη»
Α.Μ: 510059

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : «Σωτηρία Καλασαρίδου»
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Α.Π.Θ. - Μέλος Σ.Ε.Π. του Ε.Α.Π.

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

«Ψηφιακή αφήγηση και ποίηση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.
Γιάννης Ρίτσος, Τάσος Λειβαδίτης και Μανόλης Αναγνωστάκης:
ποιο ρόλο έπαιξαν ο έρωτας και η αντίσταση στο έργο των τριών
Ελλήνων ποιητών»

«Βασιλική Μαρκάκη»
510059

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:
«Σωτηρία Καλασαρίδου»
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Α.Π.Θ. - Μέλος Σ.Ε.Π. του Ε.Α.Π.

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2025

Θα ήθελα ένα μεγάλο ευχαριστώ να εκφράσω για τη συνεργασία μας, στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, η οποία ήταν πρόθυμη να δώσει τις κατευθύνσεις που ακολουθήθηκαν, για την υλοποίηση της Διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης στους μαθητές μου ευχαριστίες πολλές, που ενώ μαζί κάνουμε το μάθημα της Γαλλικής γλώσσας, δέχτηκαν με χαρά να μοιραστούμε αυτή την εμπειρία της Ψηφιακής Αφήγησης και να περάσουμε τις διδακτικές ώρες με ποίηση, με εικόνες και με τις δικές τους υπέροχες ιδέες!

Τέλος, θερμά ευχαριστώ τους δικούς μου ανθρώπους, οι οποίοι ήταν δίπλα μου σε όλο το ταξίδι της Δημιουργικής Γραφής με την υπομονή τους και τη δική τους ματιά.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Σήμερα στον κόσμο της εικόνας, της υπερπληροφόρησης και της τεχνολογίας υπάρχει ένα εύλογο ερώτημα, εάν τα παιδιά ηλικίας από 13 έως 17 ετών είναι σε θέση να γνωρίζουν κάποιους σημαντικούς Έλληνες ποιητές και εάν μπορεί η ψηφιακή αφήγηση, και η αμεσότητα που έχει μέσα σε μία σχολική τάξη, να τα παροτρύνει να ασχοληθούν με διαφορετικούς τρόπους και να εμπνευστούν από την ποίηση, αλλά και από οποιαδήποτε μορφή τέχνης. Η προβολή του σύντομου βίντεο δίνει πληροφορίες βασικές για τους τρεις Έλληνες ποιητές, τον Γιάννη Ρίτσο, τον Τάσο Λειβαδίτη και τον Μανόλη Αναγνωστάκη και ταυτόχρονα οι μαθητές βλέπουν εικόνες, που σχετίζονται με στίχους ποιημάτων. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει και το μουσικό χαλί, τραγούδια σε μουσική του Μίκη Θεοδωράκη, του Χρήστου Λεοντή και του Γιώργου Τσαγκάρη, άλλοτε γνωστά και άλλοτε εντελώς άγνωστα στα παιδιά. Με τη χρήση της ψηφιακής αφήγησης μέσα στις τάξεις του Γυμνασίου και του Λυκείου, αποτυπώθηκαν στο χαρτί στίχοι και ιδέες των παιδιών που μίλαγαν για την αγάπη, για τις δυσκολίες της εποχής μας με τις δικές τους λέξεις, αλλά και με τις λέξεις που τους έκαναν εντύπωση από τους τρεις μεγάλους Έλληνες ποιητές. Η συμμετοχή ήταν άμεση και αυθόρμητη, αλλά και κάποιες φορές ορισμένα παιδιά ήθελαν κι άλλο χρόνο για να γράψουν περισσότερα και να εκφραστούν πιο αναλυτικά και περιγραφικά. Το αισιόδοξο συμπέρασμα είναι πως ο ρόλος της ψηφιακής αφήγησης, σε μια εποχή που όλα τρέχουν με ταχύτητες ασύλληπτες, είναι ιδιαίτερα σημαντικός και βοηθάει να δούνε οι μαθητές με άλλη ματιά διάφορα γνωστικά αντικείμενα, που μέχρι εκείνη την ώρα ίσως να τους ήταν από άγνωστα μέχρι και πληκτικά.

ABSTRACT:

Today, in the world of images, information overload, and technology, there is a valid question of whether children aged 13 to 17 are able to recognize some significant Greek poets and whether digital storytelling, with its immediacy in the classroom, can encourage them to engage in different ways and be inspired by poetry, or even by any form of art. The short video presentation provides basic information about three Greek poets -Yannis Ritsos, Tasos Livaditis, and Manolis Anagnostakis- while the students also see images related to verses from their poems. The musical backdrop, featuring songs by Mikis Theodorakis, Christos Leontis and Giorgos Tsangaris, some of which are familiar and others completely unknown to the students, plays a key role. By using digital storytelling in middle school and high school classrooms, the students' ideas and verses were captured on paper, expressing their thoughts on love, the challenges of today's era in their own words, but also using words that impressed them from the three great Greek poets. The participation was immediate and spontaneous, though at times some students wanted additional time to write and express themselves in a more detailed and descriptive way. The optimistic conclusion is that the role of digital storytelling, in an era where everything moves at an unimaginable pace, is particularly important and helps students view various subjects from a different perspective -subjects that until then may have been either unfamiliar or even boring to them.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Περίληψη.....	v
Abstract.....	vi
Περιεχόμενα	vii

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ:

Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1 ^ο : Ο ρόλος του έρωτα και της αντίστασης στο έργο των τριών ποιητών.	
1.1. Γιάννης Ρίτσος	3
1.2. Τάσος Λειβαδίτης	6
1.3 Μανόλης Αναγνωστάκης	9
1.4 Θεωρία λογοτεχνίας του Iser	11
1.5 Θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης και ποίηση	12
1.6 Ψηφιακή αφήγηση και ποίηση	15

B. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ :

Κεφάλαιο 2 ^ο : Μεθοδολογία Έρευνας και σενάριο διδασκαλίας	
2.1 Μεθοδολογία Έρευνας	18
2.2 Σενάριο Διδασκαλίας	20
2.2.1 Σχεδιασμός και στόχος σεναρίου	20
2.3 Διδακτική παρέμβαση.....	25
2.3.1 Διδακτική παρέμβαση στη Β΄ Γυμνασίου.....	25
2.3.2 Διδακτική παρέμβαση στη Α΄ Λυκείου	32
2.4 Συμπεράσματα	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	38
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α:ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1	43
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β:ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2	44
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ:ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	46
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΦΩΤΟΤΥΠΑ ΜΕ ΣΤΙΧΟΥΣ 3ΠΟΙΗΜΑΤΑ.....	47
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΟΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΓΙΑ ΤΟΥΣ-BINTEO	48

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέσα στη φύση των ποιητών είναι να εκφράζουν όσα απασχολούν τους ίδιους, την κοινωνία, τους ποιητές και την ίδια την ποίηση. Γράφονται ποιήματα για την ποίηση, για τον ποιητή, για τον έρωτα, για μυθικούς ήρωες και για όσα κατά καιρούς βιώνει ολόκληρη η κοινωνία. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να δείξει, με ορισμένες ενδεικτικές αναφορές, πόσο ο έρωτας και η αντίσταση έπαιξαν ρόλο στην ποίηση των τριών μεγάλων Ελλήνων ποιητών, του Γιάννη Ρίτσου, του Τάσου Λειβαδίτη και του Μανόλη Αναγνωστάκη.

Ο Γ. Ρίτσος (1909-1990) από το ξεκίνημα της γραφής του όλα όσα βιώνει, τις σκέψεις του, την ιδεολογία του τα γράφει στα πρώτα του ποιήματα και αυτό το συνεχίζει και στην υπόλοιπη πορεία του. (Κακλαμανάκη, 1999). Ο Τάσος Λειβαδίτης (1922-1988) ζει σε μία εποχή, όπου από τα βιώματά του γεννούν εκείνη την «ασίγαστη λαχτάρα», όπως γράφει ο καθηγητής Χρίστος Αλεξίου, για ειρήνη και για έναν κόσμο δίκαιο και ελεύθερο και αυτό το συμπεριέλαβε στα ποιήματά του. (Δουατζής, 2017). Ο Μανόλης Αναγνωστάκης (1925-2005), ένας από τους δυναμικότερους εκπροσώπους της αριστεράς, γράφει ποίηση και για εκείνον είναι ένας τρόπος για να δράσει άμεσα η καλλιτεχνική του συνείδηση. (Μπουκάλας, 2025)

Οι εικόνες που βρίσκονται μέσα στους στίχους των τριών ποιητών έπαιξαν καθοριστικό ρόλο καθώς επιχειρήθηκε να βρουν η μία εικόνα την άλλη και να αναδειχθεί η δύναμη της σύνθεσης εικόνας, λέξεων και μουσικής. Δεδομένου ότι και τρεις ποιητές μελοποιήθηκαν από μεγάλους Έλληνες μουσικοσυνθέτες, η μουσική βοήθησε για να γίνει ακόμα πιο γνωστό το σπουδαίο έργο των ποιητών, αλλά και μέχρι στις μέρες μας, σ' ένα κοινό, όπως τα παιδιά του Γυμνασίου και του Λυκείου, να γίνουν πιο οικείοι οι στίχοι, να μείνουν περισσότερο στο μυαλό τους και ακόμα – ίσως σε πιο λίγες περιπτώσεις – να είναι ήδη γνώριμα και την ώρα του ακούσματος τους να τραγουδιούνται απαλά μέσα στη σχολική τάξη.

Τέλος τέθηκε ο στόχος οι μαθήτριες και οι μαθητές τόσο με τη δύναμη της εικόνας, όσο και με τη χρήση των εργαλείων της ψηφιακής αφήγησης, να είναι σε θέση – και να έχουν και τη διάθεση – να δημιουργήσουν οι ίδιοι ποιήματα, να μοιραστούν λέξεις και να

φτιάξουν δικές τους ιστορίες βασισμένες στην ποίηση των τριών Ελλήνων ποιητών. Οι ιστορίες των παιδιών θα προκύψουν με θεματική τον έρωτα, την αγάπη όπως εκείνα τον αντιλαμβάνονται, ασφαλώς όχι ως πολιτική πράξη, αλλά όπως ορίζει η δική τους εποχή. Η άλλη θεματική είναι εκείνη του αγώνα και της αντίστασης, είτε θίγοντας την εποχή των ποιητών, είτε σχολιάζοντας τις δύσκολες σημερινές συνθήκες και τασοβαρά προβλήματα, όπως τον πόλεμο, την ανεργία, την βία και την φτώχεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

1.1 Γιάννης Ρίτσος (1909-1990)

«Το ποίημα ανακαλύπτεται κατά τη γραφή του και ο ποιητής είναι ο πρώτος έκπληκτος αναγνώστης. Το ποίημα ξεπηδάει από μίαν ανάγκη να αποδοθεί η σιωπή, από μίαν εντολή ανθρώπινης προϊστορίας, ιστορίας και μεθιστορίας. Μια εντολή που δίνεται στον ποιητή άθελά του και εκφράζεται μέσα από αυτόν».

(<http://politropi.greek-language.gr/keimeno/poiites-miloun-poiisi>)

Ίσως αρκούν αυτοί οι στίχοι του Γιάννη Ρίτσου για να δει ο αναγνώστης ότι για τον ίδιο κάθε ποίημα ήταν «μια ανάγκη», ανάγκη στην αρχή της πορείας του και όντας εξόριστος από τόπο σε τόπο να «αποδοθεί» η απεικόνιση της απομόνωσης. Δεν έγραφε μόνο στίχους, αλλά σχεδίαζε, ζωγράφιζε πέτρες και εξέφραζε όλα όσα τον απασχολούσαν, προκειμένου να αισθανθεί ζωντανός, χρήσιμος και τελικά οραματιστής και γιατί όπως λέει σε μία συνέντευξή του «στην περίοδο της δικτατορίας το να αντιτάσσεις ένα όμορφο πρόσωπο [...] στη γενική κατήφεια [...] ήταν μια μορφή αντίστασης». (Προκοπάκη, 2014).

Χτυπημένος από τη φυματίωση, βρίσκεται στα Χανιά, απ' όπου τους προβληματισμούς του και τις εικόνες του, τις διαβάσει ο αναγνώστης στις πρώτες ποιητικές του γραφές. Από εκεί κιόλας ο λόγος του είναι ένας λόγος, δίπλα στους αδυνάτους, σε όσους αγωνίζονται για την ελευθερία, για τη δικαιοσύνη και φυσικά και για το δικαίωμα τους να ορίζουν οι ίδιοι τη ζωή τους. (Κακλαμανάκη, 1999).

Για τον αγωνιστή Γιάννη Ρίτσο, ο αγώνας να αφυπνίσει τον λαό ξεκινάει πολύ νωρίς.

Τα ποιήματά του, ως ντοκουμέντα σπουδαία, όταν βρισκόταν στη Λήμνο, βρίσκονται στις ποιητικές συλλογές «Καπνισμένο τσουκάλι» και στα δύο «Ημερολόγια της Εξορίας» κάθε μέρα ακούραστα κάνει εικόνες, όσα βιώνει στους τόπους της δικής του εξορίας. Ο Μάνος Κατράκης μοιράζεται με τον Ρίτσο την ίδια σκηνή και περιγράφει το πάθος του για γράψιμο, όπου αν και εξαντλημένος ήταν ένας πάθος διαρκές, που δεν τον εγκατέλειψε ποτέ.

(Κακλαμανάκη, 1999).

Στο έργο του φαίνεται πόσο η πολιτική ήταν στάση ζωής για εκείνον και μέσα από τους διαφορετικούς τόπους όπου θα βρεθεί εξόριστος (1948 Λήμνος, 1949 Μακρόνησος, 1950 Άγιος Ευστράτιος και κάποια χρόνια μετά 1967 στη Γυάρο, στο Παρθένι της Λέρου και στη Σάμο) γράφει όσα βιώνει, γιατί δεν θα μπορούσε αλλιώς. Από όλα τα μέρη του κόσμου,

εξαιτίας αυτών των εκτοπίσεων θα διαμαρτυρηθούν ποιητές, συγγραφείς, Πανεπιστήμια, Ακαδημίες και ραδιοφωνικοί σταθμοί.

(Αργυρίου, 1990).

Στα περισσότερα του ποιήματα είναι ξεκάθαρο πως όλα όσα γύρω του συμβαίνουν δεν του επιτρέπουν να αναπνεύσει αλλιώς από το να γράφει και ενίοτε να ζωγραφίζει. Ήταν ένας τρόπος που λειτουργούσε ως αντίδοτο του εξευτελισμού, ήταν μία οδός για να συνομιλεί με τους συντρόφους του και κυρίως να τους ενθαρρύνει. Πολλά περιστατικά και σκηνές τα καταγράφει στα «Ημερολόγια Εξορίας» όπου φαίνεται και το πόσο αριστοτεχνικά πλέκει την ιστορία με τα κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα της δικής του εποχής. (Κακλαμανάκη, 1999).

Στο ποίημά του «Και να αδελφέ μου» φαίνεται η αλήθεια του πως γράφει για τον απλό άνθρωπο, με τις πιο κατανοητές λέξεις για κάθε αναγνώστη, έχοντας σαν χρέος να αφυπνίσει, να πει τα πράγματα όπως είναι, κάτω από όλες τις συνθήκες και τελικά «να σμίξει τον κόσμο». Γνώριζε επίσης τη δύναμη της μουσικής και πως οι μεγαλύτεροι του θαυμαστές ήταν εκείνοι που γνώριζαν τον μελοποιημένο Γιάννη Ρίτσο. (Κακλαμανάκη, 1999). Μερικοί στίχοι από το ποίημα αυτό σε μουσική του Χρήστου Λεοντή: « Θα βρούμε αυτά τα λόγια/ που παίρνουνε το ίδιο βάρος/ σ'όλες τις καρδιές/ σ'όλα τα χείλη (...) Κι έτσι που να χαμογελάνε οι άλλοι/ και να λένε/ τέτοια ποιήματα/ σου φτιάχνω εκατό την ώρα/ Εμείς τραγουδάμε για να σμίζουμε τον κόσμο.» (Κακλαμανάκη, 1999).

Αλλά και μετά από αυτή την περίοδο, δεν παύει να γράφει για να στηλιτεύσει, για να δείξει τον «εξευτελισμό των αξιών, [τ]η[ν] αίσθηση ματαιότητας [και] το κλίμα θανάτου». Τα ποιήματα «Κωδωνοστάσιο» και «Γκραγκάντα» το 1972 είναι χαρακτηριστικά με το τελευταίο να συνοψίζει όλη την ποιητική του εμπειρία και την προσωπική του διαδρομή με σκοπό να «απελευθερωθεί». Μερικοί στίχοι από το ποίημα «Γκραγκάντα» : «Μαθαίναμε να ξεχνάμε. /Τι να κάναμε; Παρηγοριόμασταν./Τι φελάει ο θυμός;/ Ο χρόνος

–είπε– δεν κάνει χατήρια./ Και ποιος του ζήτησε; – είπε ο άλλος· /– ας είν’ καλά ο θάνατος.»(Προκοπάκη, 2014).

Ο Γ. Ρίτσος είναι παρών στην Αθήνα την περίοδο του Πολυτεχνείου και εκείνον τον Νοέμβριο του 1973, ύστερα από το βράδυ του Πολυτεχνείου, τα τανκς και τους σκοτωμένους νέους, ξεσπάει και πάει στον Κάλαμο, όπου γράφει το «Ημερολόγιο μιας βδομάδας», όπου περιγράφει την εβδομάδα της εξέγερσης. «Αθήνα, 19 Νοέμβρη. Με τους αγκώνες στηριγμένους στην ποίηση, με τα μάτια κλεισμένα στις παλάμες ακούω τη φωτιά. Ανεβαίνει. Σκοτωμένοι επί τόπου μπροστά στο παράνομο μικρόφωνο κι η φωνή τους ακόμα.. - Αδέρφια, αδέρφια, πάνω απ’ το αίμα τους, με το αίμα τους πάνω από την αργυρnisμένη Αθήνα. Πως μπορείτε λοιπόν; Πως μπορείτε;» (Κακλαμανάκη, 1999).

Η ποίηση του για τον έρωτα δεν είναι μία άλλη ποίηση. Θεωρεί τον έρωτα ως το ένα μέρος από το τρίπτυχο ζωή, έρωτας και θάνατος. Και η θέση του δεν είναι τυχαία στο τρίπτυχο αυτό. Βρίσκεται ανάμεσα στη ζωή και τον θάνατο ως ένα είδος ένωσης των δύο αυτών άκρων. Σαν με τον έρωτα να εξαγοράζουμε τον θάνατο και να λαμβάνουμε ως αντάλλαγμα το αγαθό της ζωής. Ο ερωτικός ποιητής γεννά κι εδώ εικόνες και δείχνει πόσο στο επίκεντρο της ποίησης του είναι ο άνθρωπος. Σε όλη του την φιλοσοφία συνυπάρχει η αξία της ζωής του ανθρώπου και η τραγωδία του και ο ίδιος ο Ρίτσος αυτή την συνειδητοποίηση την βιώνει για την ίδια τη ζωή, τον έρωτα, τον θάνατο αλλά και ίσως για την πολυπόθητη αθανασία, με την έννοια της αιωνιότητας . (Κακλαμανάκη, 1999).

Η συλλογή «Τα Ερωτικά» αποτελούμενη αρχικά από τη συλλογή «Μικρή σουίτα σε κόκκινο μείζον» μαζί με το «Γυμνό σώμα» και στη συνέχεια την πρόσθεση του τρίτου μέρους «Σάρκινος λόγος» είναι για τον Ρίτσο ένα διάστημα όπου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία παύση ευφορίας. (Προκοπάκη, 2014). Ο τόμος «Αργά, πολύ αργά μέσα στη νύχτα» θα εκδοθεί, αφού φύγει ο ποιητής από τη ζωή και διακρίνει εύκολα κανείς πως δεν αλλάζει η πίστη του σε όσα πίστευε μια ζωή, στην επανάσταση, στον έρωτα, στον σοσιαλισμό. Το ποίημα «Στο Νοσοκομείο» το γράφει στο Καρλόβασι στις 5/7/1987, και μερικοί στίχοι συνοψίζουν αυτή την πίστη του : «Την πρώτη και την τελευταία λέξη σου / την είπαν ο έρωτας και η επανάσταση/ Όλη σου τη σιωπή την είπε η ποίηση».(Κακλαμανάκη, 1999)

Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος εξέφραζε όλο το κλίμα της εποχής και ταυτόχρονα ο ίδιος συνέχιζε να γράφει ακόμα κι όταν «διαπιστώνει ότι ακόμα και τα ποιήματά του γερνούν». Όταν πια φεύγει, μένει ένα τεράστιο έργο και αποχαιρετά μ' εκείνη την ευγένεια και αφήνοντας ως «την πιο ακριβή υποθήκη αυτή καθαυτή την πράξη του λόγου». (Προκοπάκη, 2014).

Αρκετοί άνθρωποι του πνεύματος θα γράψουν για τον ποιητή και μετά τον θάνατό του. Ο ποιητής Χριστόφορος Λιοντάκης στο Βήμα θα γράψει για την ανάγκη να διαβαστεί ξανά και να επανεκτιμηθεί, χαρακτηρίζοντας την ποίηση του Ρίτσου διαχρονική και πως έχει πολλά ακόμα προς ανακάλυψη, αρκετούς ακόμα θησαυρούς. (Κακλαμανάκη, 1999).

1.2 Τάσος Λειβαδίτης (1922-198)

Ο Τάσος Λειβαδίτης με την ποίηση του γράφει για τα βιώματά του, που τον καθόρισαν, καθώς έζησε την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, την περίοδο της Κατοχής και τον Εμφύλιο. Μακρόνησος, Λήμνος και Αϊ- Στράτης, με την περίοδο του Πολυτεχνείου να ακολουθεί. Βιωματικός ποιητής, χαρακτηρισμός που του αποδίδει ο καθηγητής Χρίστος Αλεξίου, και αποτυπώνει τις κοινωνικές του ανησυχίες, την δική του ευαισθησία και τους αγώνες του ανθρώπου. Θα γράψει με τρόπο τέτοιο ώστε να βλέπει ο αναγνώστης τις εικόνες μέσα από τους στίχους του, να βλέπει όλα εκείνα τα τραγικά γεγονότα, όπως ο εμφύλιος, τα βασανιστήρια των φυλακισμένων και των αγωνιστών. (Δουατζής, 2017).

Ο Χ. Αλεξίου χωρίζει τη συγγραφική πορεία του Τ. Λειβαδίτη στις περιόδους, με βάση την έκδοση των ποιητικών τόμων του χρονολογικά. Στην πρώτη περίοδο (1949-1955) ο ποιητής είναι οραματιστής με κύριο όραμα εκείνον τον δίκαιο κόσμο, ειρηνικό και ελεύθερο, θεωρώντας πως αυτός ο αγώνας έχει τις απαρχές του στην αρχαιότητα και μάχονται για τα ιδανικά όλοι οι πολίτες από τότε έως σήμερα. Αγωνιζόταν για έναν κόσμο πιο δίκαιο, για ένα μέλλον καλύτερο, για τον κόσμο που μέσα από τα απλά, πολύτιμα και δυσεύρετα μπορούσε να αλλάξει και να γίνει ένας κόσμος άλλος. Οι εικόνες που γεννά η ποίησή του είναι ο ίδιος ο πόνος των φυλακισμένων, είναι οι κραυγές των εξόριστων αγωνιστών από τα βασανιστήρια που έχουν υποστεί, και είναι εικόνες που συγκλονίζουν.

Ο Λειβαδίτης είναι ο ποιητής που γράφει για τον λαό, γράφει για να δείξει ότι κατανοεί και υπερασπίζεται όλους τους ανθρώπους από όπου κι αν προέρχονται κοινωνικά, με όποια χαρακτηριστικά έχει ο καθένας. Το ποίημα *Σύμβολο Πίστεως* είναι ακριβώς αυτό, μια αγκαλιά για όλο τον κόσμο (Δουατζής, 2017). Δύο ενδεικτικοί στίχοι : « *Πιστεύω σε εκείνον που αγαπάει, όπως πιστεύω και σε εκείνον που μισεί [...] Πιστεύω και στον ανθρωπάκο/ στη γωνιά του δρόμου*». (Λειβαδίτης, 2015). Ο ίδιος ο Γ. Δουατζής τον χαρακτηρίζει ως πολιτικό ποιητή στηριζόμενος στην ίδια του τη ζωή, τις αξίες που έχει και τον σεβασμό και στην αγάπη του πλησίον. Από τα *Χειρόγραφα του φθινοπώρου* το ποίημα «Απερίγραπτα όνειρα» : «*Τις νύχτες σκέφτομαι ή ονειρεύομαι μες τον ύπνο μου πράγματα υπέροχα/ [...] Και σπάνια σε μια εξαίσια ψαλμωδία/ ξαναβρίσκω αυτή τη γεμάτη ευδαιμονία/ ή καμιά φορά και στην αγάπη του πλησίον*». (Δουατζής, 2017).

Στη δεύτερη περίοδο (1956-1962) υπάρχει έντονος αναστοχασμός για τι γίνεται παρακάτω, μετά την ήττα και ποια η εξέλιξη του αγώνα; Οι εικόνες κι εδώ ρεαλιστικές κι οι στίχοι του μιλάνε για πόνο, για απογοήτευση, για τον ίδιο τον έρωτα, τον θάνατο και τη ζωή. Η διαφορά βρίσκεται στην οπτική του οράματος και στην απογοήτευση. Ο ίδιος αλλά και οι συναγωνιστές που πάλεψαν για τα ιδανικά της ειρήνης, της δικαιοσύνης αφήφιστα βλέπουν εκείνο το όνειρο πλέον να ματαιώνεται. Αλλά και πάλι η δύναμη του ποιητή Λειβαδίτη είναι να δέχεται την ματαίωση του ονείρου, αλλά όχι το θάνατο του ονείρου. Η ανθρώπινη φύση δίνει στη ζωή την πρώτη θέση, ο άνθρωπος διψά και ελπίζει μόνιμα για να μπορεί να υπάρξει. «*Τώρα/ κομμάτια απ' το μεγάλο ασύγκριτο όνειρο που κάποτε κρατήσαμε/ και μας το πήραν*». Ή σ' ένα απόσπασμα από την «Καντάτα» λέει : «*Μα πιο πολύ νιώσαμε την αδυναμία που κρύβεται πίσω από την κακία*» και «*γιατί ποιος,/ πέστε μου ποιος/ ποιος θα δυνόταν να βαστάζε/ ποιος/ αν του προλέγαμε/ όλο με μιας/ τον πόνο που λίγο- λίγο αργότερα/ θα του ξετύλιγε η ζωή*». Η ποιητική του για τα συγκεκριμένα χρόνια είναι συγκεντρωμένη στον Α' Τόμο, χωρισμένος στις αντίστοιχες δύο περιόδους. (Δουατζής, 2017).

Η τρίτη περίοδος, γράφει ο Κώστας Κουλουφάκος για τον Λειβαδίτη ξεκινάει από το 1965 κι έπειτα. Σε αυτή την περίοδο ο ποιητής ψάχνει το νόημα της ζωής, του έρωτα με την μοναδική του ικανότητα να κάνει το απλό, το καθημερινό ποίηση. Για τον διαχωρισμό της ποίησής του επίσης ο Απόστολος Μπενάτσης, με τα ίδια σχεδόν χρονικά όρια, βάζει τίτλους και χαρακτηρίζει την πρώτη του μαχόμενου, την δεύτερη της συνειδητοποίησης και την τρίτη της εσωστρέφειας. Ο Α. Μπενάτσης υπογραμμίζει και την αλλαγή στη

στιχουργική του ποιητή. Στην τρίτη περίοδο τα ποιήματά του γίνονται ολογόστιχα, σε αντίθεση με των άλλων περιόδων που ήταν κάποιες φορές τρεις σελίδες. Από το 1972 μέχρι το 1977 τα ποιήματά του κυκλοφορούν στον Β' Τόμο, όπου τα βασικά χαρακτηριστικά τους είναι το παράλογο και το ασυνάρτητο. Ο Λειβαδίτης δείχνει να κλείνεται στον ίδιο, να νιώθει πως όλες οι θυσίες του λαού για έναν κόσμο πιο δίκαιο αποδείχθηκαν μάταιες, η πραγματικότητα έχει αλλάξει γύρω του, έχει διαψευστεί η ελπίδα κι έτσι κι η ποίησή του. Από έναν λόγο εξωστρεφή και ρεαλιστικό ελπίζοντας στην αρχή μετατρέπεται σε έναν λόγο υπερρεαλιστικό κι ενδοστρεφή. (Δουατζής, 2017).

Ο έρωτας τι ρόλο παίζει για τον ποιητή; Ο Τίτος Πατρίκιος θεωρεί πως η ζωή του Τάσου Λειβαδίτη είναι ποίηση και πως ο ποιητής έζησε με τους έρωτές του και τους άφησε να έχουν εκείνον τον ρόλο που έχει ο έρωτας και να αναζωογονεί και να κατασπαράζει. Θα κάνει λόγο χαρακτηριστικά ο Τ. Πατρίκιος, για την απόλαυση των ηδονών και των αισθήσεων στον βίο του ποιητή και λίγο πριν το τέλος του λόγου του για εκείνον θα δείξει πως στην τελευταία περίοδο ο Λειβαδίτης γράφει βιβλία που δημιουργούνται από την ανάγκη του για να συναντήσει ο άνθρωπος τον άλλο άνθρωπο, να συνδεθεί, να παθιαστεί και να παραμείνει πάντα άνθρωπος. (Δουατζής, 2017)

Ο έρωτας σίγουρα βρίσκεται στο επίκεντρο του έργου του. Ο Λειβαδίτης δίνει μεγάλη σημασία στην κοινωνική του υπόσταση και φυσικά στην εξερεύνηση του ποιητή δεν μπορεί να λείπει η μοναξιά, οι ματαιώσεις και οι απογοητεύσεις που είναι δοσμένες με την ειλικρίνεια του αναδεικνύοντας όλα τα στάδια από τον πόνο μέχρι την ανασύνταξη του ανθρώπου. (Χατζή, 2024)

«Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας» (απόσπασμα): «δωσ' μου τα χέρια σου να κρατήσω τη ζωή μου/ [...] Όλα μπορούσαν να γίνουνε στον κόσμο, αγάπη μου/ Τότε/ που μου χαμογελούσε» (Λειβαδίτης, 2016) .«Έρωτας» :«Κι όταν πεθάνουμε να μας θάψετε κοντά κοντά/ για να μην τρέχουμε μέσα στη νύχτα να συναντηθούμε». (Λειβαδίτης, 1985) Τα λόγια ανθρώπων σημαντικών, όταν έφυγε από τη ζωή ο Τάσος Λειβαδίτης είναι χαρακτηριστικά και συγκινητικά. Ο Γ. Δουατζής γράφει πως είναι σαν να γνώριζε ο Λειβαδίτης τότε θα φύγει. Διαβάζοντας στη συλλογή «Βιολέτες για μια εποχή» τους τελευταίους στίχους από «Το τέλος μιας αζέχαστης ιστορίας» δηλώνει : «Όμως εδώ τελείωσα. Ώρα να φύγω» και κλείνει με μια εποχή και μια προτροπή: «Έτσι συνήθως έρχεται το φθινόπωρο.[...] ας κοιτάζουμε τη ζωή μας με λίγη περισσότερη συμπόνοια».

Δουατζής, 2017). Ο Μίκης Θεοδωράκης, τον χαρακτηρίζει «κορυφαίο λυρικό ποιητή της γενιάς του» και τονίζει πως «ο βαθύς του ανθρωπισμός, η πίστη του στα φωτεινά ιδανικά για ένα καλύτερο μέλλον και η ελλαδολατρεία του, [...] τον ανέδειξαν σε έναν από τους κύριους και αυθεντικούς πνευματικούς εκφραστές της Εθνικής μας Αντίστασης».

(Διαμαντής, 2021).

1.3 ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ (1925-2005)

Ο κύριος χαρακτηρισμός του Μανόλη Αναγνωστάκη ως «ο ποιητής της ήττας», δεν γίνεται δεκτός από τον ίδιο. «Έστω./ Ανάπηρος, δείξε τα χέρια σου. Κρίνε για να κριθείς.» και στην ανάλυση των στίχων αυτών από το ποίημα «Επίλογος» στην ποιητική συλλογή με τίτλο «Ο στόχος», ο Παντελής Μπουκάλας πιστεύει πως αυτό το «έστω» προτρέπει και πρόκειται για μια προτροπή από έναν ποιητή, μαζί και πολίτη που «δεν παραδέχτηκε την ήττα». Την περίοδο που ο κόσμος αγωνιά, είναι αλήθεια πως κάθε πολίτης βρίσκει τρόπους διαμαρτυρίας. Οδικός του τρόπος είναι οι στίχοι, γιατί «ήταν η εποχή τόσο πιεσμένη, τόσο δύσκολη, που μόνο εκφράζοντας τον πόνο του μπορούσε κανείς να την αντέξει».

(Φάις, 2011)

Ο Μανόλης Αναγνωστάκης ήταν πρωτίστως πολίτης, όπως αναφέρει και ο Παντελής Μπουκάλας. Τον χαρακτηρίζει, δικαίως, λυρικό, σατυρικό και εκείνον που έφερε στην ποίηση την εμπιστοσύνη του κόσμου, κι ας ήταν μία φρούδη ελπίδα ότι με την ποίηση θα αλλάξουμε τον κόσμο. Δυστυχώς δεν αρκεί μόνο αυτή, δεν μπορεί ούτε καν τον άνθρωπο να αλλάξει. (Μπουκάλας, 2014).

Ως προς το «πολιτικός ποιητής» οι γνώμες πολλές. Τον θεωρούν ως αμιγώς πολιτικό ποιητή, όπως ο Κοκόλης, αναφέροντας χαρακτηριστικά πως είναι η «πολική συνείδηση του», που δημιουργεί και τα συστατικά της ποίησής του. Είναι προφανές πως κάθε ανθρώπου η πολιτική συνείδηση καθορίζεται από τα γεγονότα της εποχής και στην περίπτωση του Αναγνωστάκη έπαιξε ρόλο το ότι και ο ίδιος έζησε και στη συνέχεια πήρε

και ενεργό μέρος -δικτατορία του Μεταξά, πόλεμος, κατοχή, αντίσταση, εμφύλιος- και φυσικά ζει την ήττα της αριστεράς, όπως αρκετοί άνθρωποι του πνεύματος, εκείνης της περιόδου.

(Κοκόλης, 2001).

Και άλλοι, όπως ο Νάσος Βαγενάς χαρακτηρίζει τον Αναγνωστάκη ως τον «λιγότερο πολιτικό, από τους πολιτικούς ποιητές της γενιάς του», εξηγώντας στη συνέχεια πως είναι ο μόνος Έλληνας ποιητής με τόσο πολιτικό βίο, ο οποίος έχει «διοχετεύσει» τόσο λίγα στοιχεία της ιδεολογικής του ταυτότητας στο έργο του και χαρακτηρίζοντας ως «όντως πολιτικό βιβλίο» τον «Στόχο». (Βαγενάς, 1996).

Είναι αλήθεια πως Ο Στόχος έχει «στηλιτευτικό και ειρωνικό χαρακτήρα» και εκδόθηκε, ύστερα από τρία χρόνια, όπου στην Ελλάδα σιωπούσαν όλοι οι πνευματικοί άνθρωποι της εποχής. (Καλασαρίδου, 2015).

Ο ίδιος ο Αναγνωστάκης δεν θεωρεί τον εαυτό του πολιτικό ποιητή. «Είμαι ερωτικός και πολιτικός μαζί» θα πει. Ο άνθρωπος ερωτεύεται για τον ποιητή κι αυτό είναι μία πολιτική πράξη. Δεν μπορεί η ποίησή του να είναι μόνο ερωτική, γιατί αγωνιά και γράφει για να συμμετέχει σε όσα τρέχουν γύρω του. «*Η αγάπη είναι ο φόβος*» : «*Η αγάπη είναι ο φόβος που μας ενώνει με τους άλλους*». (Φάις, 2011).

Ο Παντελής Μπουκάλας αφού πρώτα τον χαρακτηρίζει σπουδαιότατο κεφάλαιο της ιστορίας, της λογοτεχνίας και της πολιτικής, δεν αποκλείει να του αποδοθεί και ο χαρακτηρισμός ως εθνικός ποιητής. Και το αιτιολογεί, αναφέροντας πως ο ίδιος ο ποιητής έγραφε για τις ιδέες του αμφισβητώντας, ψάχνοντας, κάνοντας κριτική και ο λόγος του ήταν παρεμβατικός, εννοείται ποιητικός και παράλληλα σχολίαζε και την ίδια την ιδεολογία και τις θέσεις της Αριστεράς από όπου προερχόταν. (Μπουκάλας, 2025)

Ο Π. Μουλάς θα προβεί στον χαρακτηρισμό του ποιητή ως «ο ποιητής της νεότητας» εξηγώντας ότι είτε νέος ο ίδιος, είτε στη συνέχεια της πορείας του στον Μανόλη Αναγνωστάκη «η νεότητα είναι πάντα παρούσα». Είτε στη συλλογή *Συνέχειες* (1950), είτε στο *Στόχο* (1970) «ο κόσμος του Αναγνωστάκη, είναι πρωτίστως ένας κόσμος νεανικός». (Μουλάς, 1998). Για την «καθολική νεότητα» του ποιητή θα κάνει αναφορά και ο Διονύσης Καψάλης τονίζοντας πως ο Αναγνωστάκης γράφει σε τόνο ειρωνικό και σαρκαστικό. Κάτι που, όπως εξηγεί, είναι άμεσα συνδεδεμένο με το γεγονός πως σε όλο

το έργο του ποιητή υπάρχει «το αίτημα της νεότητας. Το ποίημά του «Τώρα...» χαρακτηριστικό: «Μ' αν πρέπει τ ό ρ α να πεθάνουμε, το ξέρεις/Πρέπει γιατί αύριο δε θα 'μαστε πια νέοι». (Μπουκάλας, 2014).

Τέλος, η ποίηση του Μ. Αναγνωστάκη σημάδευσε μια ολόκληρη γενιά, μια γενιά που πέρασε πολλά. Η πρώτη αυτή μεταπολεμική γενιά παράγει ποίηση με συγκεκριμένα πολιτικά νοήματα και αυτή, τονίζει ο Π. Μπουκάλας, η υπεραξιολόγηση μόνο της πολιτικής χροιάς ίσως κάνει τον αναγνώστη να μην αναγνωρίζει την καλλιτεχνική αξία της, όσο θα της άξιζε. Εν προκειμένω η ποίηση του Αναγνωστάκη είναι «ώριμη ποίηση» είναι «καλή ποίηση και βοηθάει σε πολλά». (Μπουκάλας, 2014).

1.4 ΘΕΩΡΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΟΥ ISER.

Η θεωρία της αναγνωστικής, αισθητικής ανταπόκρισης (Theory of Aesthetic Response) του Wolfgang Iser.

Η θεωρία του Iser, θεωρία της αναγνωστικής, αισθητικής ανταπόκρισης δίνει τον πρώτο λόγο στον αναγνώστη και στην προσωπικότητά του. Για την κατανόηση του κειμένου η ερώτηση είναι «πώς διαβάζουμε» ως αναγνώστες και ποια η σημασία της πράξης της ανάγνωσης. Ένας αναγνώστης διαβάζει και σχηματίζει εικόνες, αντιδρά με βάση τη δική του ιδιοσυγκρασία, τα δικά του βιώματα και την δική του κοσμοθεωρία. Αποτελεί την πρώτη από τις αναγνωστικές θεωρίες, από τις πιο σημαντικές θεωρίες για να διδαχθεί ο μαθητής την λογοτεχνία και να έρθει σε επαφή με κείμενα και συγγραφείς. Για τον Iser δεν αρκεί το κείμενο για να προχωρήσει κανείς στην ανάλυσή του. Η αντίδραση του αναγνώστη απέναντι σε αυτό, μαζί με την λογοτεχνική υπόσταση του κειμένου θα οδηγήσουν τόσο στην καλύτερη κατανόηση, όσο και σε ποικίλες αναλύσεις. (Iser, 2000)

Η γραφή, η φωνή του δημιουργού είναι η καλλιτεχνική ματιά και η πρόσληψη του κειμένου από τον αναγνώστη με βάση την ιδιοσυγκρασία του, η αισθητική του κειμένου αυτού. Κατ' επέκταση δημιουργείται μία σχέση αλληλεξάρτησης, κείμενο και αναγνώστης, μια σχέση απαραίτητη για το επιθυμητό αποτέλεσμα, για να μπορεί να θεωρηθεί δηλαδή το κείμενο για το οποίο γίνεται αναφορά ως ένα λογοτεχνικό κείμενο. (Τζιόβας, 1987).

Είναι χαρακτηριστικό και το παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο Iser της «εικόνας του έναστρου ουρανού» παρομοιάζοντας τον αναγνώστη ενός κειμένου με έναν θεατή ενός έναστρου ουρανού, όπου το κείμενο είναι τα αστέρια και η ανάγνωση πολυποίκιλη, όσο και οι προσωπικότητες των ανθρώπων που παρατηρούν έναν ουρανό, που διαβάζουν ένα κείμενο. Άλλο τέλος δίνει ο αισιόδοξος χαρακτήρας, άλλη ανατροπή ένας τολμηρός κι άλλη κατάληξη ένας ήπιος και συντηρητικός αναγνώστης. Άρα παύει να υφίσταται απόσταση ανάμεσα στο ποιος διαβάζει και στο τι διαβάζει. Σύμφωνα με τον Iser, «κατά την πράξη της ανάγνωσης, το κείμενο γίνεται ζωντανό υποκείμενο εντός του αναγνώστη» (Iser, 1972). Και υπάρχει και η θεώρηση των κειμένων με τις περισσότερες από μία αποκαλύψεις κοινωνικών συνθηκών και καταστάσεων, όταν αυτά διαβαστούν ξανά με την πρόθεση να γίνει μια θέαση θεσμών και αντιλήψεων διαφορετική από την αναμενόμενη έως τότε. (Iser 1978).

Στη συγκεκριμένη θεωρία ο Iser κάνει επίσης αναφορά στα «κενά» και τα «απροσδιόριστα σημεία» ενός κειμένου. Για τη συμπλήρωση των κενών αυτών, ο συγγραφέας θέτει κάποια ερμηνευτικά όρια, το οποία οφείλει να λάβει υπόψη του ο αναγνώστης (Iser, 1972). Για τα κενά αυτά που μένουν απροσδιόριστα αλλά κρατώντας τα όρια συνοχής ως προς τη μορφή και συνεκτικότητας για το περιεχόμενο, αναλαμβάνει τη δράση του ο αναγνώστης. Η δράση του αναγνώστη δημιουργεί αναλύσεις νέες, εικόνες και διαδραστικά συμμετέχει. Οδηγείται η σκέψη του σε ένα συμπέρασμα, που ταιριάζει και για την ποίηση. «Όσα περισσότερα είναι τα κενά του κειμένου, τόσο περισσότερες θα είναι και οι εικόνες, τις οποίες θα δημιουργήσουν οι αναγνώστες» (Iser, 1978).

1.5 Θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης και ποίηση.

Ο Iser δέχεται τις διαφορετικές εκδοχές βασισμένες στις αντιλήψεις και στις ιδέες του αναγνώστη. Στην ποίηση οι ερμηνείες μπορούν να είναι ακόμα περισσότερες καθώς, όπως υποστηρίζει και ο Shklovsky, υπάρχει η αμφισημία και τα σχήματα της γλώσσας ποικίλουν καθιστώντας το ποίημα ένα κείμενο πιο εύκολα προσπελάσιμο από ένα διήγημα, από ένα μυθιστόρημα, από ένα πεζό. Ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται τις λέξεις σε ένα ποίημα διαφορετικά, άλλοτε πιο άμεσα, άλλοτε πάλι είναι δυσδιάκριτα τα νοήματα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν του γεννιούνται συναισθήματα ακόμα μπροστά σε στίχους

που δεν ερμηνεύει ξεκάθαρα. Το να ερμηνευτεί η ποίηση, το γνωστό «τι θέλει εδώ να εκφράσει ο ποιητής» είναι μια διαδικασία σίγουρα πιο δύσκολη. «Σύστημα συστημάτων» χαρακτηρίζει ο Lotman το ποίημα και είναι γεγονός πως ο αναγνώστης αρκετές φορές θα αντιμετωπίσει το ποίημα που έχει μπροστά του μια σύνθεση λέξεων, μία μουσική σύνθεση, έναν ζωγραφικό πίνακα και τελικά ως έκφραση του γράφοντος, όπου ψάχνει να βρει συνειδητά ή ασυνειδητά κάπου τον ίδιο τον εαυτό του, ερευνά αν εκφράζει η λέξη «ουρανός» τον ουρανό που κοιτάμε ή μιλάει για το απέραντο, το φως, ή τίποτα από όλα αυτά. Τα τελευταία χρόνια, η ποίηση έχει στοιχεία στη στιχουργική της για να μιλήσει στο κοινό. «Είναι μία αυτεξούσια και ανεξάρτητη πράξη, αποδεσμευμένη από τον δημιουργό της» (Χλωπτσιούδης, 2019)

Τι συμβαίνει όμως εντός της τάξης; Οι αναγνωστικές θεωρίες δίνουν στον μαθητή την ελευθερία να προσεγγίσει την ποίηση. Υπάρχουν τρόποι ενδιαφέροντες από την πλευρά των εκπαιδευτικών για αυτή την προσέγγιση. Η δημιουργική γραφή και η ψηφιακή αφήγηση μπορούν πιο άμεσα να κάνουν έναν μαθητή να δει με μία άλλη ματιά, πιο «νεανική» τα νοήματα που αφήνει ένας ποιητής, οι ίδιες οι λέξεις του, μία ολόκληρη εποχή που ζει, που

έζησε και να μην αντιμετωπίζει πλέον την ποίηση σαν ένα είδος δυσνόητο, απροσπέλαστο και μακρινό. Είναι επίσης σημαντικό να αντιληφθεί ο εκπαιδευτικός πως η εικόνα και η οπτικοποίηση των στίχων βοηθάει την ίδια τη διαδικασία της ανάγνωσης (Φρυδάκη, 2003) Μαθητές και ποίηση δεν μένουν στο κείμενο για το κείμενο, αντιδρούν και νιώθουν διάφορα και διαφορετικά. Επίσης ανάλογα με το υπόβαθρο του κάθε μαθητή θα αντιληφθούν το ποίημα, όπως οι κοινωνικές διαφορές του και τα βιώματά τους επιβάλλουν. Παίζει ρόλο η ηλικία και φυσικά η εποχή για να ερμηνευτεί το ποιητικό κείμενο με την πρέπουσα σοβαρότητα για την ανάγνωση του. (Χλωπτσιούδης, 2019)

Εάν θέλαμε να τέσσερις κοινούς «άξονες» τόσο από την πλευρά των εκπαιδευτικών, όσο και από εκείνη των μαθητών για την ποίηση, αυτοί θα ήταν αρχικά ο ρόλος του ποιητή στην κοινωνία, η φαντασία και πώς η ποιητική φαντασία θα αποδώσει την πραγματικότητα. Στη συνέχεια η ποίηση έχει άμεσο αντίκτυπο στα συναισθήματα και ο διπλός ρόλος της ποίησης αφενός ως αισθητικός τρόπος έκφρασης και αφετέρου ως «μέσο που έχει ηθικά και κοινωνικά αποτελέσματα στον αναγνώστη». Ο τρόπος που θα εκφραστεί ο αναγνώστης θα δώσει τα αποτελέσματα των συναισθημάτων του, θα δείξει πώς λειτουργεί και πώς αντιδρά σε λέξεις, αλλά και πώς αντιλαμβάνεται αυτά που γύρω

του συμβαίνουν ή έλαβαν χώρα σε άλλα κοινωνικά, ιδεολογικά πλαίσια. (Καλασαρίδου, 2011)

Στην ποίηση «τα κενά» δεν είναι συνειδητά «κενά», και τις περισσότερες φορές δεν πρόκειται για κενά. Βλέποντας και τον ορισμό της, η ίδια η ποίηση δεν αγνοεί λέξεις, δεν θεωρεί λέξεις περιττές και «κάθε στοιχείο» προκειμένου να αποτελέσει ενιαίο σύνολο «συννομωτεί» με τα άλλα. (Καλασαρίδου, 2011).

Ο Γ. Ρίτσος στη συλλογή τα «Ερωτικά» φαίνεται πως πρόκειται πραγματικά για έναν ποιητή αισθητικό και ερωτικό μαζί. Ο «Σάρκινος Λόγος» στους στίχους του έχει πολλές εικόνες, έναν «έντονο εικονισμό», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Τ. Καλογήρου σε συνδυασμό με μεταφορές και με συσχετισμούς του γυναικείου σώματος με την απεραντοσύνη της φύσης, τα στοιχεία της και την ομορφιά της. (Καλογήρου, 2017).

Πρέπει να αναλογιστεί την εποχή κάθε φορά και το κοινωνικό- πολιτικό κλίμα, όχι απαραίτητα για να φανταστεί και να φτιάξει εικόνες, όσο για να κατανοήσει τη χρήση ορισμένων λέξεων, για να καταλάβει γιατί η ηρωίδα εδώ πρέπει να «φυλαχτεί» και τι σημαίνει η ιδιαίτερη σύνταξη : «Σε πεινάω. Σε διψάω.». «Σάρκινος Λόγος»: «Τι όμορφη που είσαι /Με τρομάζει η ομορφιά σου/ Σε πεινάω/ Σε διψάω/ Σου δέομαι: Κρύψου, γίνε αόρατη για όλους, ορατή μόνο σ' έμενα. Αθήνα 18.11.80»

Όταν ο Τ. Λειβαδίτης στο ποίημα του «Εποχή» μιλάει για μια «χαμένη επανάσταση» για ποια επανάσταση κάνει λόγο; Και τελικά η εποχή του ήταν ακατανόητη ή εντελώς κατανοητή από όσους την έζησαν; Στην «Μεγάλη νοσταλγία» εκφράζει ένα παράπονο με τη μορφή έκκλησης για κάτι που δεν ζήσαμε, κάτι όπως η ίδια μας «η ζωή». Αυτό πώς το καταλαβαίνουν οι μαθητές; Είναι εύκολο να γίνει αντιληπτό, όταν κάποιος είναι έφηβος; «Εποχή» « Σελίδες από μια χαμένη επανάσταση που στα περιθώρια γράψαμε κι / εμείς τη ζωήμας— /ω μεγάλη ακατανόητη εποχή, που άξαφνα ο ένας καταλαβαίνει τον/ άλλον...» «Μεγάλη νοσταλγία»: «Ω, απέραντη νοσταλγία για κάτι που ποτέ δεν ζήσαμε κι όμως αυτό υπήρξε ολόκληρη η ζωή μας.»

Όταν ο Μ. Αναγνωστάκης γράφει τους στίχους του ποιήματος «Αφιέρωση», πόσους στίχους ακόμα αφήνει να εννοηθούν; Πόσες ιδέες και έννοιες κρύβει – συνειδητά, ασυνείδητα, σκόπιμα ή άσκοπα; Και φυσικά πόσο παραλληλίζουν την όποια αφιέρωση, όσοι έζησαν την ίδια εποχή, όσοι ακόμα και στις μέρες μας βίωσαν και βιώνουν «μάχες» κερδισμένες ή κάποιες καταστάσεις που όσο κι αν θα ήθελαν να είναι αλλιώς, εκείνες

παραμένουν «δίχως ελπίδα». Επίσης στη τελευταία του συλλογή «ΥΓ» πολλοί στίχοι, τις περισσότερες φορές αποτελούμενοι από μία στροφή, αφήνουν να ερμηνευτεί το νόημα με τρόπους ενίοτε και αντιφατικούς. Ενδεικτικά στον [122] κάνει αναφορά στα «κενά της σιωπής» και αναρωτιέται ο αναγνώστης τι κρύβει η σιωπή. Κρύβει πράγματι σιγή ή μήπως έχει μέσα της φωνές εκκωφαντικές;

«Αφιέρωση» : Για τους ερωτευμένους που παντρεύτηκαν/ Για το σπίτι που χτίστηκε/ Για τα παιδάκια που μεγάλωσαν /Για τα πλοία που άραζαν /Για τη μάχη που κερδήθηκε/ Για τον άσωτο που επέστρεψε/Για όλα όσα τέλειωσαν χωρίς ελπίδα πια.

«ΥΓ»: [122] Εμένα θα μου άρεσε με μια μουσική υπόκρουση, είπες, όπου θα καθόριζες εσύ τα κενά της σιωπής./ [123] Όμως ποτέ δεν θα μου εξηγήσεις το πώς και το γιατί.[124] Πόσα άλλα κρυμμένα βαθιά...

Κάνοντας την απαραίτητη συνόψιση της θεωρίας του Iser, ο συνδυασμός εννοιών γνώριμων για την ανάγνωση ενός κειμένου, όπως είναι η έννοια της «κειμενικότητας» και εννοιών για την προσωπικότητα του ατόμου, όπως η έννοια της «υποκειμενικότητας» είναι προφανής. Δέχεται τις ποικίλες αναλύσεις που θα προκύψουν, στηριζόμενες πάντα στους κανόνες που σέβονται τη μορφή και περιεχόμενο και τις αποδέχεται ως διαφορετικές, καθώς και οι άνθρωποι που θα προβούν σε αυτές έχουν ο καθένας την δική του, αυτόνομη προσωπικότητα. Επίσης ένα κείμενο δύναται να αποτυπώσει περισσότερες από μία πραγματικότητες, αφού κάθε αναγνώστης βάζει τη φαντασία του (Iser, 1976)

Εάν θέλαμε να βάλουμε τέσσερις κοινούς «άξονες» τόσο από την πλευρά των εκπαιδευτικών, όσο και από εκείνη των μαθητών για την ποίηση, αυτοί θα ήταν αρχικά ο ρόλος του ποιητή στην κοινωνία, η φαντασία και πώς αυτή η ποιητική φαντασία σε σχέση με την απόδοση της πραγματικότητας. Στη συνέχεια η ποίηση έχει άμεσο αντίκτυπο στα συναισθήματα και τέλος διπλός ρόλος της ποίησης αφενός ως αισθητικός τρόπος έκφρασης και αφετέρου ως «μέσο που έχει ηθικά και κοινωνικά αποτελέσματα στον αναγνώστη».

(Καλασαρίδου, 2011).

1.6 Ψηφιακή αφήγηση και ποίηση.

Με τον όρο «ψηφιακή αφήγηση» νοείται μια «μορφή τέχνης» που εμφανίζεται ως ψηφιακή τα τελευταία χρόνια, αλλά ως αφήγηση έχει τις ρίζες της χιλιετίες πίσω. Ως μορφή τέχνης συνδυάζει διάφορες τέχνες μαζί, όπως είναι η φωτογραφία, η μουσική, το βίντεο και φυσικά η αφήγηση και η εξιστόρηση μικρών ή και μεγαλύτερων ιστοριών. Στα σχολεία ο ρόλος της ψηφιακής αφήγησης θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα επωφελής για τις μαθήτριες και τους μαθητές μια και η δημιουργία της προσφέρεται από τις πιο μικρές βαθμίδες (εκείνη του νηπιαγωγείου) μέχρι και τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα. (Κοτρωνίδου- Τόζιου, 2011).

Στην εποχή της τεχνολογίας η εικόνα κυριαρχεί και τα παιδιά σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες έρευνες δεν μπορούν να συγκεντρωθούν για παραπάνω από χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του ενός λεπτού. Ρόλο πρωταγωνιστικό παίζει το διαδίκτυο και τα διάφορα κοινωνικά δίκτυα διαλέγουν εικόνα- ήχο και λέξεις με τη μορφή ενός σύντομου βίντεο κι έτσι παράγεται ένα μήνυμα μικρό σε διάρκεια, αλλά όσο πιο επιβλητικό γίνεται με στόχο

να μείνει στη μνήμη. Σε όλες τις βαθμίδες ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να εντάξει στο γνωστικό αντικείμενο που διδάσκει την ψηφιακή αφήγηση. Σκοπός του εκάστοτε καθηγητή, καθηγήτριας οφείλει να είναι η πιο ενδιαφέρουσα προσέγγιση του γνωστικού αντικείμενου και να γεννηθούν στο παιδί κίνητρα για να αναρωτηθεί, να ενδιαφερθεί πολύ περισσότερο και φυσικά να μπορέσει και το ίδιο με τη σειρά του να δημιουργήσει και να αφηγηθεί τη δική του ψηφιακή ιστορία. Με μέσο την τεχνολογία έτσι οι μαθήτριες και οι μαθητές εκφράζονται πολύ διαφορετικά, αποκτούν γνώσεις και ανακαλύπτουν κάποιες πτυχές και δικές του ικανότητες, που μέχρι τότε μπορεί να μην τους είχε δοθεί αυτή η δυνατότητα να τις δούνε. Επίσης η χρήση και η δύναμη της ψηφιακής αφήγησης, είναι πρωτίστως βασικό να αφομοιωθεί από όλους τους εκπαιδευτικούς και να μην φοβούνται να δοκιμάσουν να την εντάξουν στη σχολική τάξη. Για να έχουν ως αποτέλεσμα οι εκπαιδευτικοί την «ιστορία» πρέπει πρώτα τα παιδιά να τη γράψουν. Άρα ο ρόλος της δημιουργικής γραφής ουσιώδης. (Κοτρωνίδου- Τόζιου, 2011).

Με τον όρο ψηφιακή αφήγηση έχουμε, σύμφωνα με την Handler-Miller την διαδραστική αφήγηση της οποίας η δομή διαφέρει από εκείνη που επικρατούσε μέχρι πρότινος την γραμμική. Αυτό που επίσης την διαφοροποιεί είναι στο ότι ο ακροατής/ μαθητής συμμετέχει και διαμορφώνει την ιστορία, είτε αυτό σχετίζεται με την ανάγνωση, είτε όσον αφορά στη δημιουργία της ιστορίας. (Μελιάδου – Νάκου κα, 2011)

Με τη ψηφιακή αφήγηση μπορούν να διδαχθούν διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα, τόσο στις θεωρητικές επιστήμες – λογοτεχνία, ιστορία κ.α– όσο και στις θετικές επιστήμες – φυσική, μαθηματικά κ.α – καθώς αναπτύσσονται οι απαραίτητες δεξιότητες των μαθητών μέσα στο σχολικό περιβάλλον. (Μπράτιτσης, 2018).

Δεξιότητες, όπως η συνεργασία, η παραγωγή γραπτού λόγου, η γνώση με τις νέες τεχνολογίες, η ανάληψη πρωτοβουλίας ενισχύονται με την αφήγηση της ιστορίας μέσω της ψηφιακής αφήγησης. Ένα πάντρεμα ήχου, εικόνας και λόγου δίνουν στους μαθητές μία αφήγηση σε διάφορες μορφές. Ο Lathem αναφέρει πως η τέχνη αυτής της αφήγησης στοχεύει στο να υπάρξουν ιστορίες άρρηκτα δεμένες με τη ζωή του ανθρώπου και τα βιώματά του. (Lathem, 2005). Και ο Wang θεωρεί πως ο κάθε άνθρωπος έχει μια δική του ιστορία και οι ψηφιακές αφηγήσεις τον βοηθάνε να το υλοποιήσει χωρίς να χρειάζεται να είναι ούτε ειδικός της εικόνας, ούτε του ήχου. Αυτό που ουσιαστικά αρκεί είναι να δοκιμάσει να εφαρμόσει κάποιες στοιχειώδεις τεχνολογικές γνώσεις/ δεξιότητες με τα βιώματά του. (Γκουτσιουκώστα, 2020)

Μπορεί να πρόκειται για ένα παιχνίδι με διάδραση την ώρα της διδακτικής διαδικασίας, μπορεί να αφορά σε μια εξιστόρηση ενός ιστορικού γεγονότος με εικόνες σύγχρονες, μουσική πρωτότυπη και αφήγηση. Σε κάθε περίπτωση ο εκπαιδευτικός ξέρει πως το γνωστικό αντικείμενο που θα διδάξει με την ψηφιακή αφήγηση, θα κληθεί ο μαθητής του όχι απλά να το δει και να λήξει η διαδικασία της μάθησης εκεί, αλλά το εντελώς αντίθετο. Ο μαθητής έχει ρόλο, έχει λόγο και στην πορεία έχει και έργο να δημιουργήσει ο ίδιος, είτε ως μονάδα, είτε σε συνεργασία με άλλα παιδιά της τάξης του. Ο μαθητής θα μάθει, θα ενδιαφερθεί και θα θέσει ερωτήσεις. Ο μαθητής θα εγκρίνει την ιστορία ή θα την αμφισβητήσει, θα χαρεί ή θα νιώσει μελαγχολία και θλίψη και όλα τα προσωπικά του βιώματα και οι αντιδράσεις του θα γίνουν η δική του εργασία, αφού θα κληθούν να δημιουργήσουν την δική τους ιστορία/ αφήγηση. (Frazel, 2010)

Δεδομένου ότι στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διδάσκεται το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και μέσα στα βιβλία των παιδιών υπάρχει η ποίηση, η ψηφιακή αφήγηση θα οδηγήσει στη διδασκαλία κάποιων ποιημάτων, στη γνωριμία με τους τρεις σπουδαίους Έλληνες ποιητές μας και στη δημιουργία από την πλευρά των μαθητών δικών τους εργασιών, δικών τους ποιημάτων εμπνευσμένα από το βίντεο που μόλις είδαν με βάση τα δικά τους βιώματα και τις δικές του οπτικές.

B. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ / ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

2.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Στην παρούσα εργασία η ερευνητική μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν η ποιοτική, καθώς ο στόχος ήταν να βασιστεί στην εμπειρία, στις εντυπώσεις των μαθητριών και των μαθητών που ζουν στον «πραγματικό κόσμο» και στη δημιουργία ιστοριών από την πλευρά των μαθητριών και των μαθητών μέσα στη σχολική τάξη. (Parker, 1995) Ο ρόλος της εκπαιδευτικού ήταν καθοδηγητικός, βοηθητικός και αποτέλεσε τον παρατηρητή ενός συνόλου παιδιών. Το κάθε παιδί, τόσο από τις αντιδράσεις του, όσο και από τον γραπτό λόγο, έδειξε με τον δικό του τρόπο πώς γίνεται απτή η ποίηση με βάση τα ακούσματα και τις δικές του εμπειρίες. Τα παιδιά σε ένα ασφαλές περιβάλλον είχαν το ελεύθερο να

εκφράσουν με τον διάλογο, την περιγραφή, την αφήγηση μιας ιστορίας και φυσικά με ερωτήσεις- απαντήσεις και επιχειρήματα το δικό τους αξιακό σύστημα (Τσιώλης, 2014).

Στο άκουσμα των τραγουδιών, επίσης ποίκιλαν οι αντιδράσεις. Άλλες φωνές ήταν γνώριμες και άλλες καθόλα άγνωστες. Άλλα τραγούδια ήταν γνωστά και τα παιδιά σιγοτραγουδούσανε, αφού τελείωσε η προβολή, και γράφανε το φύλλο εργασίας και άλλα που ήταν νέο άκουσμα έκαναν τις μαθήτριες και τους μαθητές να σταθούν πιο προσεκτικά στον στίχο.

Αξίζει να γίνει αναφορά και στην έρευνα περίπτωσης, μια και η διαδικασία που ακολουθήθηκε με την καθηγήτρια, τις μαθήτριες και τους μαθητές ήταν η αξιοποίηση των ιδεών τους, μέσα στην τάξη, η ευχέρεια να εκφραστούν όπως αυθόρμητα ήθελαν και να εμπνεύσουν ο ένας τον άλλον και εν τέλει να δουν τον κόσμο, τις ιδέες και σημαντικά νοήματα για τη ζωή, που μέχρι τότε ίσως να τα έβλεπαν αλλιώς. (Glesne, 2018).

Στόχος της έρευνας ήταν να γνωρίσουν τα παιδιά της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Γυμνασίου και Λυκείου, τους τρεις μεγάλους Έλληνες ποιητές και να δουν πόσο επηρέασε το έργο τους ο έρωτας και η εποχή στην οποία έζησαν και κατ' επέκταση ο αγώνας που ένιωθαν χρέος να εκφράσουν με τους στίχους τους. Παράλληλα να βρουν λέξεις, να γράψουν τα δικά τους ποιήματα και τις δικές τους ιστορίες, όλα βασισμένα στο βίντεο της ψηφιακής αφήγησης και στους στίχους που έβλεπαν και άκουγαν μέσα σε αυτό. Τελικός επίσης στόχος ήταν να καταλάβουν πως η δημιουργία μιας ψηφιακής ιστορίας από τις ίδιες

τις μαθήτριες και τους ίδιους τους μαθητές, είτε σε συνεργατικό πλαίσιο, είτε σε ατομικό, δεν είναι κάτι δύσκολο, ειδικά για τη δική τους γενιά και πως μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορούν να δημιουργήσουν «ιστορίες» σε πολλά γνωστικά αντικείμενα, όχι μόνο στα θεωρητικά, και με πολλές μορφές, όχι μόνο με τις φωτογραφίες, αλλά και με τα comics, τις κινούμενες εικόνες και άλλους τρόπους.

Έτσι ενσωματώνονται οι νέες τεχνολογίες στη μαθησιακή διαδικασία και με αυτό τον τρόπο μπορεί να προαχθεί γόνιμα η κριτική σκέψη των μαθητριών και των μαθητών, η έννοια της συνεργασίας και να εκφράσουν τις απόψεις τους, να προτείνουν τις ιδέες τους και να δείξουν και την πολιτισμική τους ευαισθητοποίηση. (Γκουτσιουκώστα, 2020).

Η έμπνευση για την υλοποίηση της έρευνας ήταν η ιδιαίτερη αγάπη στους τρεις Έλληνες ποιητές, ο τρόπος που εκφράζουν τον έρωτα και την αντίσταση και πώς αυτοί οι στίχοι

γίνονται εικόνες με μουσική και λέξεις για να πουν στα παιδιά, όσα μόνα τους δεν θα ήταν τόσο εύληπτα. Η ψηφιακή αφήγηση έδωσε την δυνατότητα οι μαθήτριες και οι μαθητές να δουν με άλλη ματιά – κάποιοι δυστυχώς για πρώτη φορά – τους ποιητές και το έργο τους και να γίνουν οι ίδιες και οι ίδιοι «συν- δημιουργοί», να καταλάβουν πως με τις λέξεις μπορούν να εκφράσουν αυτά που νιώθουν με έναν τρόπο άλλο, διαφορετικό από τον τρόπο της έκθεσης ή του δοκιμίου που γνώριζαν μέχρι σήμερα.

Επίσης, έπαιξε ρόλο ο τρόπος που γίνεται η ψηφιακή αφήγηση, ένα βίντεο σχεδόν έξι λεπτών, ήταν η αφορμή να ξεκινήσουν οι παρεμβάσεις και οι προτάσεις για μια ενδιαφέρουσα συζήτηση αναφορικά με τον ρόλο των ποιητών στις εκάστοτε κοινωνίες. Μεταφέρθηκε το «τότε» στο «σήμερα». Κατά πόσο είναι διαχρονικές οι έννοιες του έρωτα και της αντίστασης και κατά πόσο αναγκαίες. Όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες, συναποτέλεσαν μία φωνή με διάφορες χροιές και σκέψεις σχετικά με το θέμα και στη συνέχεια δημιούργησαν ατομικά τα δικά τους μικρά ή μεγαλύτερα «έργα».

Τέλος, σίγουρα αποτέλεσε κινητήριο δύναμη και η προσωπική αγάπη της καθηγήτριας και η ενασχόλησή της με την ποίηση και τη δημιουργική γραφή. Με αυτόν τον τρόπο ήθελε και μέσα από την εκπαίδευση να δείξει στις μαθήτριες και τους μαθητές και του Γυμνασίου, αλλά και του Λυκείου, τόσο τους τρεις σημαντικούς Έλληνες ποιητές, όσο και την αξία της δημιουργικής γραφής στη ζωή των παιδιών. Γιατί επιλέχθηκε η ποίηση και όχι ένα άλλο είδος, ίσως πιο προσιτό στα παιδιά αυτής της ηλικίας; Η επιλογή της ποίησης, και ιδιαίτερα σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες, είναι η έκφραση όσων σκέφτονται τα παιδιά μέσα τους. Είναι

μια εξωτερίκευση συναισθημάτων, είναι σάτιρα, είναι διαμαρτυρία, άρνηση, αποδοχή ή αποδοκιμασία. Όταν μία ή ένας έφηβος αναγνώστρια, αναγνώστης εντυπωσιαστεί από ένα ποίημα, σύμφωνα με τον Έλιοτ, προσπαθεί να αναπαραγάγει ένα παρόμοιο σε μορφή και ύφος, βάζοντας τις δικές της, του λέξεις και στίχους. (Συμεωνάκη, 2013).

Στην Β Γυμνασίου το σύνολο των παιδιών ήταν εικοσιεπτά (27). Τα δεκαπέντε (15) ήταν κορίτσια και τα δώδεκα (12) αγόρια. Στην Α Λυκείου το σύνολο των παιδιών ήταν εικοσιέξι (26) από τα οποία δώδεκα (12) κορίτσια και δεκατέσσερα (14) αγόρια.

2.2 Σενάριο Διδασκαλίας

Το παρόν σενάριο διδασκαλίας είχε ως βάση του την αναγνωστική, αισθητική θεωρία του W. Iser καθώς σκοπός ήταν όχι η κειμενοκεντρική προσέγγιση της ποίησης και η τετριμμένη παράδοση ύλης σχετικά με το έργο και τη βιογραφία των τριών σημαντικών Ελλήνων ποιητών, αλλά η επαφή των μαθητριών και των μαθητών με έναν τρόπο πολύ πιο προσιτό στην εποχή της τεχνολογίας και της εικόνας. Επίσης ο συνδυασμός μουσικής, εικόνας και στίχων είχε ως στόχο επίκεντρο να είναι ο συναισθηματικός τους κόσμος και όχι μια αποκλειστική πληροφόρηση εγκυκλοπαιδικών γνώσεων για την εποχή και την ποίηση του Γ. Ρίτσου, του Τ. Λειβαδίτη και του Α. Αναγνωστάκη. Τέλος η συγκεκριμένη θεωρία δίνει το ελεύθερο στον αναγνώστη να εκφραστεί και εκείνος με τη σειρά του και έτσι και το σενάριο διδασκαλίας έδωσε τον πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτή την ελεύθερη έκφραση των μαθητριών και των μαθητών και έδειξε πόσο και πώς μπορούν οι λέξεις και συγκεκριμένα η ποίηση και οι στίχοι να έχουν επιρροή συναισθηματική στον κόσμο των παιδιών.

2.2.1 Σχεδιασμός και στόχος σεναρίου

Σχολική τάξη:

Τάξη: ΒΓυμνασίου και ΑΛυκείου σε δύο Δημόσια Σχολεία της Αττικής.

Διάρκεια μαθήματος:

Δύο διδακτικές ώρες (45 λεπτά) ανά τάξη.

Διδακτικό αντικείμενο: Δεδομένου ότι η εκπαιδευτικός είναι εκπαιδευτικός της Γαλλικής Γλώσσας, «δανείστηκε» το διδακτικό αντικείμενο της Νεοελληνικής Γλώσσας και συγκεκριμένα την Ελληνική ποίηση, χωρίς να πάρει όμως στοιχεία ή να χρησιμοποιήσει σχολικά εγχειρίδια των αντίστοιχων τάξεων.

Διδακτικός σκοπός: Να γνωρίσουν τα παιδιά τους τρεις σπουδαίους Έλληνες ποιητές και στοιχεία γύρω από την εποχή που εκείνοι έζησαν με την ευχάριστη διδακτική χρήση της Ψηφιακής αφήγησης. Να μάθουν να εκφράζονται με μέσο τη δημιουργική γραφή και στη συνέχεια να μπορέσουν με τη μορφή ενός ποιήματος, μιας ιστορίας και άλλων ατομικών δραστηριοτήτων να κοινωνήσουν συναισθήματα, εντυπώσεις, βιώματα ή απλές μικρές δημιουργίες χρησιμοποιώντας την φαντασία τους.

Επιμέρους διδακτικές στοχεύσεις:

Τα παιδιά να γνωρίσουν βασικά χαρακτηριστικά της ζωής, της ποίησης και της εποχής του Γιάννη Ρίτσου, του Τάσου Λειβαδίτη και του Μανόλη Αναγνωστάκη.

Να συνδέσουν, βρίσκοντας ομοιότητες, το έργο των τριών ποιητών με τη σύγχρονη εποχή που ζούμε, με το τώρα.

Να κάνουν συσχετισμούς και να βρουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στη θεματική, τη γραφή και την έκφραση των τριών ποιητών.

Να γίνει αντιληπτό ότι η ποίηση ως είδος είναι κατανοητή, γεννά συναισθήματα και ότι μπορούν και οι ίδιοι οι μαθητές και οι μαθήτριες να γράψουν.

Να κάνουν τα παιδιά περαιτέρω έρευνα για την εποχή και τον βίο των τριών ποιητών και μετά την προβολή της ψηφιακής ιστορίας.

Να μάθουν τον ρόλο που παίζει η μουσική, όταν ντύνει τους στίχους.

Να εκφραστούν με λέξεις που τους εντυπωσίασαν και μιλάνε για τον έρωτα και την αντίσταση.

Να εκφραστούν με δικές τους λέξεις και να γράψουν ποίηση.

Να δουν τη χρήση της τεχνολογίας - έρευνα στο διαδίκτυο, αναζήτηση όρων και άλλων στοιχείων- και από την ματιά ενός γνωστικού αντικειμένου, που ίσως ακόμα και σήμερα το θεωρούν, δυστυχώς, πιο παρωχημένο ή ενίοτε -δυστυχώς- και βαρετό όπως η ποίηση.

Να εξοικειωθούν με την χρήση των νέων τεχνολογιών και να αντιληφθούν τον ρόλο της ψηφιακής αφήγησης και τα διάφορα είδη της.

Να παράγουν και οι ίδιες οι μαθήτριες και οι μαθητές τις δικές τους ψηφιακές ιστορίες, με όποια μορφή τους αρέσει περισσότερο (βίντεο, κομικ, σχέδια σε χαρτί και άλλες μορφές storyboard) .

Διδακτικά μέσα:

- Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- Διαδραστικός πίνακας / Απλός πίνακας
- Ηχεία
- Προτζέκτορας
- Οθόνη
- Φωτοτυπίες / Μολύβια / Στυλό
- Μπλοκ ζωγραφικής

Πρώτη Διδακτική Ώρα:

Κατά την πρώτη διδακτική ώρα γίνεται η προβολή της ψηφιακής ιστορίας, αφού έχει μοιραστεί σε κάθε παιδί το πρώτο φύλλο εργασίας. Η εκπαιδευτικός ενημερώνει με ελάχιστα λόγια τι πρόκειται να γίνει, καθώς στο μάθημά της δεν είθισται να κάνουν ποίηση! Αφού γίνει η προβολή μαθητές και μαθήτριες λένε την γνώμη τους, εκφράζουν απορίες. Η εκπαιδευτικός δίνει στοιχεία – που τελικά αποδεικνύονται απαραίτητα, τόσο για την εποχή που έζησαν οι τρεις ποιητές, όσο και για το ποιοι ήταν οι τρεις ποιητές- βασικά στοιχεία και απαντάει σε όσες ερωτήσεις κρίνει πως θα βοηθήσουν γόνιμα τη συνέχεια της εργασίας. Στον πίνακα γράφονται και διάφορες λέξεις κλειδιά, ιστότοποι και τίτλοι βιβλίων για όσες και όσους επιθυμούν να ψάξουν και μεταγενέστερα στοιχεία για το έργο, τη ζωή ή την εποχή των τριών ποιητών. Μερικοί μαθητές κάνουν λόγο και για τον ρόλο του Μίκη Θεοδωράκη και με χαρά εκφράζουν πως τον ξέρουν και τον θεωρούν πολύ σημαντικό.

Επιθυμητές δεξιότητες :

Να μάθουν οι μαθητές σε ποιες περιόδους έζησαν οι τρεις ποιητές και ποια είναι τα κοινά τους.

Να δούνε τις φωτογραφίες των τριών ποιητών μέσω της ψηφιακής ιστορίας και να μπορούν να τους αναγνωρίσουν.

Να μάθουν τον ρόλο που έπαιξε η μουσική και η συνεισφορά του Μίκη Θεοδωράκη.

Να γίνει προφορική αναφορά στον Χρήστο Λεοντή, που έχει μελοποιήσει το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου «Και να αδελφέ μου» και στον Γιώργο Τσαγκάρη, που έχει μελοποιήσει το ποίημα του Τάσου Λειβαδίτη «Αλλά τα βράδια», που ακούγεται στην ιστορία.

Να ακουστούν οι εντυπώσεις που γέννησε το βίντεο, που μόλις παρακολούθησαν και να εκφράσουν οποιαδήποτε απορία σχετική με την ποίηση ή τα ποιήματα που είδαν.

Εργασίες/ Δραστηριότητες μέσα στην τάξη:

Σε όλα τα παιδιά έχουν μοιραστεί δύο φωτοτυπίες. Στην πρώτη έχουν μπροστά τους τους στίχους τριών ποιημάτων, ένα από κάθε ποιητή και στην δεύτερη υπάρχουν τρεις διαφορετικές δραστηριότητες.

Κατά την πρώτη δραστηριότητα πρέπει τα παιδιά, καθώς θα παρακολουθούνε την ψηφιακή αφήγηση και τα τραγούδια που ακούγονται, να σημειώσουν τις λέξεις εκείνες, που θα τους εντυπωσιάσουν ανά ποιητή και που αναφέρονται στον έρωτα και αντίστοιχα λέξεις στην αντίσταση.

Στην δεύτερη δραστηριότητα, έχοντας μπροστά τους τους στίχους και των τριών ποιημάτων τα παιδιά πρέπει να φτιάξουν μια δική τους ιστορία, στηριγμένη σε ένα από τα ποιήματα που τους άρεσε περισσότερο και που τους έκανε μεγαλύτερη εντύπωση. Επειδή μετά την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων, όποιοι μαθητές θέλουν, μπορούν να διαβάσουν την ιστορία τους, δεν πρέπει να αναφέρουν για ποιο ποίημα γράψανε, έτσι ώστε τα υπόλοιπα παιδιά να μαντέψουν!

Προκειμένου να βοηθηθούνε στην διαδικασία αυτή, τίθενται στο φύλλο εργασίας και στην άσκηση τρεις ερωτήσεις:

1^η Πού διαδραματίζεται;

2^η Ποιοι (με δικά σας φανταστικά ονόματα) και πόσοι συμμετέχουν;

3^η Τι συμβαίνει στην ιστορία μας;

Ως τρίτη προτεινόμενη δραστηριότητα είναι μία έρευνα των παιδιών στο σπίτι με τη χρήση της τεχνολογίας, του διαδικτύου και των βιβλίων που ίσως κάποια από αυτά ενδέχεται να έχουν για να βρουν στοιχεία για τον βίο και το έργο των τριών ποιητών.

Εργασίες για το σπίτι:

Να κάνουν μία μικρή αναζήτηση στο σπίτι τους για τη ζωή και την εποχή των τριών ποιητών, επιλέγοντας έναν, ανά ομάδα των 4 μαθητών.

Να βρούνε στοιχεία για τον ορισμό της «Ψηφιακής Αφήγησης» και να παρουσιάσουν επιγραμματικά μέσα στην τάξη με ποιες μορφές μπορεί ένας ενδιαφερόμενος να δημιουργήσει μια ιστορία, ένα storyboard. (κόμικ, σκίτσα, φωτογραφίες και άλλα). Οι ίδιοι ποια μορφή θα διάλεγαν για τη δική τους ιστορία;

Δεύτερη Διδακτική Ώρα:

Κατά τη δεύτερη διδακτική ώρα οι ομάδες παρουσιάζουν, σε μορφή είτε ψηφιακή (powerpoint, video) είτε διαβάζοντας, τις πληροφορίες που συγκέντρωσαν για τους τρεις ποιητές. Ο χρόνος που έχουν στην διάθεσή τους είναι συγκεκριμένος, κάτι που ναι μεν

τους περιορίζει, αλλά από την άλλη τους αναγκάζει να δημιουργήσουν ωραίες δουλειές. Ακούγονται τα κυριότερα χαρακτηριστικά, ακούγονται στοιχεία για τον βίο τους και την εποχή των ποιητών.

Περνώντας στην Ψηφιακή Αφήγηση παρουσιάζεται από μαθητές πώς μπορεί να φτιαχτεί μια ιστορία - σχετικά επιγραμματικά- , με προγράμματα, με φωτογραφίες και με τη δυνατότητα σχεδίων.

Στη συνέχεια μοιράζεται ένα νέο φύλλο εργασίας και επαναπροβάλλεται η ψηφιακή ιστορία. Οι μαθήτριες και οι μαθητές αυτή την φορά όσο βλέπουν το βίντεο, πρέπει να συμπληρώσουν κάποιες δραστηριότητες σύντομες και σχετικά εύκολες, με τη μορφή παιχνιδιού. Μόλις η προβολή τελειώσει έχουν στην διάθεσή τους κάποια λεπτά για να ολοκληρώσουν το φυλλάδιο και να διαβάσουν, όσοι και όσες επιθυμούν αυτά που έγραψαν. Επειδή το κλίμα είναι όμορφο και στις δύο τάξεις, τους δίνεται η δυνατότητα, με την άδεια των ιδίων φυσικά, να διαβάσει όποιο παιδί θέλει του άλλου την ιστορία, το ποίημα ή την μικρή έκθεση.

Επιθυμητές δεξιότητες:

Η δυνατότητα με την χρήση των ψηφιακών μέσων, τα παιδιά να κάνουν την έρευνα και την παρουσίαση, δουλεύοντας συνεργατικά και σε ομάδα και δημιουργώντας ένα αποτέλεσμα αρκετά ενδιαφέρον για τους συμμαθήτριες και τους συμμαθητές τους.

Η γνώση των πληροφοριών αυτών και για τους τρεις ποιητές.

Η παραγωγή έκφρασης με λέξεις αυτούσιες από τα ποιήματα για τον έρωτα και την αντίσταση.

Να παράγουν και οι ίδιες οι μαθήτριες και οι μαθητές μικρά ποιήματα με την ίδια θεματική, αλλά με δικές τους αυτή τη φορά λέξεις.

Να εκφραστούν μέσω της δημιουργικής γραφής και να μιλήσουν για την εποχή τους με έναν τρόπο διαφορετικό.

Να ακουστούν οι ιστορίες των μαθητών και των μαθητριών από τους ίδιους και να μπορέσουν τα παιδιά να εκφράζουν με αυτόν τον τρόπο τα συναισθήματά τους.

Να εκφράσουν απορίες για την ιστορία μίας συμμαθήτριάς τους ή ενός συμμαθητή τους αναφορικά με την οπτική γωνία που αντιλαμβάνεται το κάθε παιδί τον έρωτα, την αντίσταση και τους λόγους που σήμερα οδηγούν τον άνθρωπο να αντιδράσει.

Να δούνε όλα τα παιδιά τις δυνατότητές τους και τις ικανότητες και πόσο σημαντικός είναι ο συνδυασμός διαφορετικών μορφών τέχνης για να παραχθεί μία ιστορία, όπως η ζωγραφική, τα σκίτσα, η μουσική και η φωτογραφία.

2.3. Διδακτική παρέμβαση

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε σε δύο διδακτικές ώρες στην Β Γυμνασίου (Νοέμβριος 2024) και σε δύο διδακτικές ώρες στην Α Λυκείου (Νοέμβριος 2024) από την εκπαιδευτικό. Και στα δύο Δημόσια Σχολεία της Αττικής τα υλικοτεχνικά μέσα ήταν επαρκή και άκρως βοηθητικά, καθώς επιτεύχθηκε χωρίς κανένα πρόβλημα η προβολή της ψηφιακής ιστορίας (χρήση προτζέκτορα- οθόνης και διαδραστικού πίνακα) και στη συνέχεια, όποτε χρειάστηκε η ύπαρξη του διαδικτύου ήταν εξίσου σημαντική.

2.3.1 Διδακτική παρέμβαση στην Β' Γυμνασίου

Πρώτη διδακτική ώρα:

Στη συγκεκριμένη τάξη όλα τα παιδιά ήταν πρόθυμα να συμμετέχουν στην εργασία αυτή. Ήταν για εκείνα κάτι εντελώς καινούριο και μάλιστα με την καθηγήτρια των Γαλλικών τους. Με χαρά και απόλυτη προσήλωση δέχτηκαν αρχικά την πρώτη προβολή και ακολούθησε μια συζήτηση αναγνωριστική. Πόσο δηλαδή γνώριζανε, είτε ως όνομα και δημιουργό, είτε ακόμα και ως εικόνα, τους τρεις ποιητές. Τα περισσότερα κορίτσια ήταν σε θέση να αναγνωρίσουν τον Ρίτσο, κάποια τον Λειβαδίτη και μία μόνο μαθήτριά τον Αναγνωστάκη. Τέσσερα αγόρια αναγνώρισαν τον Ρίτσο και τα υπόλοιπα έδειχναν εντελώς έκπληκτα για τους άλλους δύο ποιητές.

Η μαθήτριά 1, αρκετά ενθουσιώδης με τη θεματική πριν καν δει το βίντεο, άρχισε τις ερωτήσεις που έδειχναν πως ήθελε να γράψει κι εκείνη «ποίηση» «γιατί κυρία γράφω και μου αρέσει πολύ να εκφράζομαι έτσι!» είπε με ανυπομονησία. Αφού μοιράστηκε το φύλλο

εργασίας μαζί με μία φωτοτυπία με τρία ποιήματα και αφού έγινε η προβολή ήταν η μία μαθήτρια από όλα τα παιδιά της τάξης, δυστυχώς, που αναγνώρισαν και τους τρεις ποιητές.

Το ευχάριστο ήταν πως κατά την διάρκεια της προβολής όλα τα κορίτσια της τάξης ήξεραν τον Μίκη Θεοδωράκη. Από τα αγόρια δεν τον γνώριζαν οπτικά, τον ήξεραν σαν όνομα πέντε μαθητές. Από τα αγόρια μάλιστα πετάχτηκαν και δύο μαθητές και έκαναν αναφορά στον θάνατό του, ότι είχαν ακούσει που πέθανε πρόσφατα.

Ενδιαφέρον είχαν ερωτήσεις, που σχετιζόντουσαν με την εποχή που έζησαν οι ποιητές. Ο μαθητής 1, μίλησε για το Πολυτεχνείο και είπε πως έχει ακούσει ξανά ότι «τότε κυρία έπρεπε να ξεσηκωθεί ο κόσμος και να μην μένει στο σπίτι».

Στην ερώτησή της καθηγήτριας στον συγκεκριμένο μαθητή «και πώς γινόταν τότε αυτό;», απαντάει γρήγορα «με τα τραγούδια αυτά, ήταν τότε πολύ γνωστά και μιλούσανε για αγώνες!» και συνέχισε «τα άκουγαν και καταλάβαιναν πως παιδιά σκοτώνονται αθώα, πως πολλοί άνθρωποι τους βασάνιζαν». Συνέχισε η καθηγήτρια απευθυνόμενη σε όλη την τάξη «άρα η μουσική μαζί με τις λέξεις αυτές, οπότε μαζί με τα ποιήματα των ποιητών, τότε είχε μεγάλο ρόλο, λέτε;». Όλα τα παιδιά τότε «ναι κυρία. Τότε δεν υπήρχε κι άλλος τρόπος!».

Τα αγόρια ως προς το Πολυτεχνείο έδειξαν μεγαλύτερη διάθεση να μοιραστούν τις γνώσεις τους και να πούνε για το τι έχουν ακούσει πως συνέβη τότε. Είχαν επίσης όρεξη να συζητηθεί μέσα στην τάξη όλη εκείνη η περίοδος με τις απαγορεύσεις και τον αγώνα «των απλών ανθρώπων», όπως είπανε. Τα κορίτσια γνώριζαν όλα την φωνή του Β. Παπακωνσταντίνου, δύο κορίτσια του Ν. Ξυλούρη και ένα μόνο και την Μ. Φαραντούρη. Τα αγόρια μόνο τον Β. Παπακωνσταντίνου και ένα την Μ. Φαραντούρη.

Στη συνέχεια ξεκίνησαν να συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας. Κάποια παιδιά είχαν ταυτόχρονα με την προβολή ξεκινήσει κι έτσι προχώρησαν πιο γρήγορα στην ιστορία. Διάλεξαν από τον Γιάννη Ρίτσο λέξεις που μιλούσαν :

για τον έρωτα / την αγάπη : όλες οι καρδιές, χαμογελάνε

για τον αγώνα : να σμίξουμε τον κόσμο , αδελφέ μου

Από τον Τάσο Λειβαδίτη:

για τον έρωτα : συντροφιά, αδελφός, καημός, ο Χριστός

για τον αγώνα : καημός, θλιμμένοι, ο πόνος του κόσμου, ο Χριστός

Από τον Μανόλη Αναγνωστάκη:

για τον έρωτα / την αγάπη: αγάπησα, ανταμώσω, μια σπίθα, τρεμόσβηστη, του πόθου, μίσησα

για τον αγώνα: δρόμοι παλιοί, ίσκιους, πόλη νεκρή, μίσησα

Τα περισσότερα παιδιά είχαν γράψει έστω και μία λέξη. Πολλά παιδιά επέλεξαν ίδιες λέξεις και τις είχαν βάλει τόσο στον έρωτα/ αγάπη, όσο και στον αγώνα. Μαθήτριες και μαθητές είχαν κάνει παρόμοιες επιλογές.

Περνώντας στην δεύτερη δραστηριότητα η εκφώνηση τους φάνηκε δύσκολη ή και παράξενη. Κατ' επέκταση έθεσαν διάφορες ερωτήσεις. Η μαθήτρια 2, δεν καταλάβαινε εάν η ιστορία πρέπει να είναι «φανταστική». Όταν πήρε την καταφατική απάντηση είχε απορία για τον τόπο που θα διαδραματίζεται και εάν ο τόπος πρέπει να είναι ένας δρόμος, όπως ακουγόταν στο τελευταίο τραγούδι. «Αυτό με την Φαραντούρη κυρία, μιλάει για δρόμους για παράδειγμα. Εάν μας άρεσε αυτό, εάν λέω, πρέπει αναγκαστικά να βάλουμε τους ήρωές μας σε δρόμο;» Η καθηγήτρια, μια και οι απορίες γι' αυτήν την άσκηση συνέχισαν όπως «Όποια ονόματα θέλουμε βάζουμε; », «να είναι μικρή ιστορία ή μπορούμε να γράψουμε περισσότερα στοιχεία;» και άλλες, θεώρησε απαραίτητο να δώσει κάποιες διευκρινίσεις, προκειμένου στον χρόνο που υπολειπόταν να μπορέσουν να γράψουν όλα τα παιδιά τις δικές τους ιστορίες. Ακολούθησε ησυχία, γιατί ο χρόνος ήταν περιορισμένος. Τα αποτελέσματα αυτής της δραστηριότητας ήταν, ως επί το πλείστον, πάρα πολύ ιδιαίτερα και άλλα συγκινητικά. Ενδεικτικά παρατίθενται δύο ιστορίες.

Η μαθήτρια 1 γράφει :

Πού διαδραματίζεται; : «Στην Αθήνα»

Ποιοι και πόσοι συμμετέχουν; : «Γιώργος, Μαρία»

Τι συμβαίνει;

«Ο Γιώργος είναι αγαπημένος με τη Μαρία. Η οικογένεια του Γιώργου είναι στρατιώτες που είναι κατά των αγωνιστών του Πολυτεχνείου. Όλη η οικογένεια της Μαρίας είναι μέσα στο Πολυτεχνείο. Όμως δεν τους αφήνουν να είναι μαζί, γιατί οι οικογένειες τους είναι αντίθετες στις απόψεις τους. Έτσι η Μαρία και ο Γιώργος συναντιούνται κρυφά από τους γονείς τους».

Και η μαθήτριά 3 γράφει :

Πού διαδραματίζεται : «Στο σπίτι ενός ανθρώπου δεκαετίας του '70»

Ποιοι και πόσοι συμμετέχουν: «Συμμετέχουν 7 άνθρωποι, καλεσμένοι, ο Νίκος, ο Γιώργος, ο Τάσος, ο Χάρης, ο Αντρέας, ο Φάνης και ο Αλέξανδρος»

Τι συμβαίνει; :

«Ο Φάνης έχει καλέσει κάποιους φίλους του στο σπίτι. Τους περίμενε με την πόρτα ανοιχτή το βράδυ και κρατούσε μία λάμπα. Ο Χάρης έφτασε πρώτος μαζί με τον Γιώργο και κάνανε συντροφιά στον Φάνη που τους είχε στρώσει τραπέζι. Στη συνέχεια ήρθε ο Αντρέας, ο Νίκος, ο Αλέξανδρος και ο Τάσος και ήπιανε για να χαθεί ο καημός του πολέμου. Καθίσανε όλοι μαζί σε μία γωνιά, μιλούσανε και ξαφνικά, μπροστά τους εμφανίστηκε μία μορφή που ήταν ο Χριστός. Έφερε ζεστασιά και συντροφιά. Στο τέλος, φύγανε και πήγανε σπίτι τους στη μοναξιά».

Ο χρόνος που είχε απομείνει δεν ήταν πολύς, αλλά τα παιδιά ήθελαν να «παίξουν» το παιχνίδι και να μαντέψουν για ποιο ποίημα μιλάνε κάποιες ιστορίες. Διαβάστηκαν δύο ιστορίες. Μία μαθήτριά διάβασε την δικιά της και η αναγνώριση έγινε από δύο συμμαθητές της. Κάποια άλλα κορίτσια μάντεψαν άλλο ποίημα. Στη συνέχεια ένας μαθητής διάβασε μια μεγαλύτερη σε έκταση ιστορία. Είχε πολλά πρόσωπα και τα έβαζε να μιλάνε μεταξύ τους για «έναν καλύτερο κόσμο». Όταν τελείωσε η ιστορία, όλη η τάξη ξεκίνησε να τον χειροκροτεί και η καθηγήτριά ρώτησε, αφού συνεχάρη και τα δύο παιδιά για τις ιστορίες τους, ποιος θέλει να μαντέψει το ποίημα- έμπνευση του συμμαθητή τους; Τότε τρία παιδιά, κορίτσια και αγόρια, πετάχτηκαν χωρίς χέρι και απάντησα ομόφωνα.

Στο τέλος της διδακτικής ώρας η καθηγήτριά χωρίζει σε ομάδες, αποτελούμενες και από αγόρια και από κορίτσια στην ίδια ομάδα, για να τους αναθέσει την πρώτη εργασία για το σπίτι για τη ζωή και την εποχή των τριών ποιητών και γράφει στον πίνακα την δεύτερη δραστηριότητα για την Ψηφιακή Αφήγηση. Εξηγεί πως για την τελευταία επιλέγουν τα ίδια τα παιδιά εάν θα εργαστούν μόνα τους ή σε ομάδες.

Δεύτερη διδακτική ώρα:

Η δεύτερη διδακτική ώρα ξεκίνησε αρχικά με το μοίρασμα του νέου φύλλου εργασίας και στη συνέχεια με την επαναπροβολή της ψηφιακής αφήγησης. Στο φύλλο εργασίας οι δραστηριότητες ήταν τρεις.

Πριν ξεκινήσει η προβολή τρεις ομάδες παρουσιάζουν βιογραφικά στοιχεία για τους ποιητές, την εποχή τους και το έργο τους. Βρήκαν και επιγραμματικά παρουσίασαν σε

ορισμένες διαφάνειες και ομοιότητες και διαφορές που εντοπίζει ο αναγνώστης στη γραφή των τριών ποιητών. Ένα κορίτσι σε κάθε ομάδα είχε επιλεγεί για την απαγγελία δύο μόνο στίχων που άρεσαν περισσότερο σε όλη την ομάδα.

Έπειτα, δύο μαθήτριες και ένας μαθητής σηκώνονται και παρουσιάζουν, είτε διαβάζοντας ο μαθητής, είτε δείχνοντας η μαθήτρια δύο διαφορετικά αρχεία, με τη βοήθεια ενός υπολογιστή, του προτζέκτορα και ενός αρχείου σε στικάκι μνήμης αποθηκευμένα, στα οποία αρχεία βλέπει όλη η τάξη ορισμούς για την ψηφιακή αφήγηση και πώς μπορεί κάποιος που το επιθυμεί να φτιάξει τη δική του ιστορία. Τα κορίτσια της τάξης δείχνουν από τη μία πιο έκπληκτα, αλλά ταυτόχρονα πιο ειδήμονες όσον αφορά στα τεχνολογικά και στη δημιουργία μιας μικρής, σύντομη ιστορίας.

Στη συνέχεια ξεκίνησαν τις δραστηριότητες του φύλλου εργασίας. Στην πρώτη έπρεπε να γράψουν ένα ποίημα, τέσσερις στίχους, που να μιλάει για την αγάπη. Οι περισσότεροι μαθητές διάλεξαν λέξεις απλές και έγραψαν τέσσερις στίχους. Επειδή κάναμε και αναφορά στα σχήματα που οι ποιητές χρησιμοποιούν – το ασύνδετο, την παρομοίωση και άλλα- κάποιοι μπήκαν στην διαδικασία να γράψουν χρησιμοποιώντας ορισμένα από αυτά. Αρκετοί χρησιμοποίησαν και την ομοιοκαταληξία.

Ο μαθητής 3, γράφει :

Και αν πολύ σε αγαπά

Θα το κάνει να φανεί

Και φροντίδα και αγάπη θα σου δείξει

Όσο πιο πολύ μπορεί.

Η μαθήτρια 4, γράφει:

Κάθε πρωί όταν ξυπνάω σε σκέφτομαι

Χωρίς να σταματώ

Ζηλεύω τα μάτια σου αυτά

Σε βλέπω καθημερινά

Στην δεύτερη δραστηριότητα έπρεπε τα παιδιά να γράψουν ένα δικό τους ποίημα το οποίο αυτή τη φορά να μιλάει για την αντίσταση, τον αγώνα. Εδώ η εκπαιδευτικός εξήγησε στα παιδιά τι εννοούμε όταν λέμε «αντίσταση» στις μέρες μας, θέτοντας ερωτήματα, όπως εάν θεωρούν πως υπάρχουν σήμερα σοβαρά θέματα, προβλήματα και φαινόμενα για να κάνει ο πολίτης μιας μορφής «αντίσταση». Μία μαθήτρια ήθελε να απαντήσει λέγοντας πως «η

ζωή κυρία και σήμερα φυσικά δεν είναι εύκολη. Κάθε μέρα όλο ακούμε για πολέμους και για βία. Αν είναι πια δυνατόν!».

Ένας μαθητής πιο ολιγόλογος: «Κυρία πρέπει να γράφονται ποιήματα για να βλέπουμε τον κόσμο». «Ναι, να γράφονται», είπανε ακόμα δύο κορίτσια και ένα αγόρι μαζί.

Η μαθήτρια 5, γράφει ως ποίημα :

*Κάθε πρωί ξυπνάμε όλο περηφάνεια
Για να πολεμήσουμε για την πατρίδα μας
Αλλά κάθε μέρα που περνάει
Χάνουμε όλα και περισσότερους ανθρώπους μας.*

Ο μαθητής 5, γράφει:

*Δικαιώματα δεν έχουμε, μα ελπίδες έχουμε
Και για αυτό δεν τα παρατάμε
Και πολεμάμε δυνατά, ώστε κάποια μέρα
Πίσω να γυρίσουμε.*

Η μαθήτρια 6, γράφει:

*Επανάσταση εδώ
Επανάσταση εκεί
Επανάσταση εγώ
Επανάσταση εσύ*

Ακολουθούσε η τρίτη δραστηριότητα που ήθελε σε μία μικρή παράγραφο να αναφέρουν εάν στις μέρες μας είναι σημαντικό να γράφουμε (ποίηση- πεζά) που να μιλάνε για αντίσταση, για επανάσταση. Υπάρχουν σοβαροί λόγοι, τίθεται το ερώτημα και μέσα σε παρένθεση λέξεις όπως ο πόλεμος, η πείνα, η ανεργία.

Στην τρίτη δραστηριότητα, όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες απάντησαν καταφατικά πως πρέπει να γράφονται και σήμερα κείμενα, είτε σε πεζό, είτε σε ποιητικό λόγο αφού με αυτόν τον τρόπο «μαθαίνουμε για αληθινά γεγονότα», γράφει ο μαθητής 5. Η μαθήτρια 5, που έγραψε το ποίημα για τον αγώνα, θα απαντήσει αμέσως μετά : «η ποίηση βοηθάει πολλούς ανθρώπους να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να ξεφύγουν από τον αληθινό κόσμο των προβλημάτων, του άγχους». Και συνεχίζει «με την ποίηση εκφράζεις τα προβλήματά

σου, τις ανησυχίες σου και νιώθεις καλύτερα.» Η τελευταία της πρόταση, φεύγει από το καθαρά ατομικό και γίνεται ένα μήνυμα. «Κυρία μπορώ να το διαβάσω στα παιδιά;». Ύστερα από την καταφατική απάντηση, διαβάζει: «Το να γράφουμε και να εκφραζόμαστε μας κάνει καλύτερους ανθρώπους και έτσι θα γίνουμε μία καλύτερη κοινωνία».

Δύο μαθητές έγραψαν πιο σύντομα κείμενα και τρεις μαθήτριες πιο μεγάλα κείμενα, στα οποία εστίασαν περισσότερο στην εποχή τη σύγχρονη. Η μαθήτρια 6, αφού θίγει τα προβλήματα που υπάρχουν – ανεργία, πείνα, φτώχεια – κλείνει με την πρόταση «Έτσι πρέπει να υπάρχουν κείμενα και ποιήματα για να καταλαβαίνουν οι άνθρωποι την κρίση της σημερινής εποχής».

Συνοψίζοντας στη Β Γυμνασίου, σε όλα τα παιδιά, κορίτσια και αγόρια, η ενασχόληση αυτές τις δύο διδακτικές ώρες με την ποίηση μέσω της σύντομης ιστορίας που είδαν, τους φάνηκε ενδιαφέρουσα. Όλοι οι μαθητές είχαν τη διάθεση συμμετοχής, είχαν την όρεξη να δούνε το σύντομο βίντεο και στην πορεία να αναπτύξουν, με βάση τα δικά τους βιώματα, τις δικές τους ιστορίες.

Για την πλειοψηφία των κοριτσιών η ποίηση ήταν ένα αντικείμενο πιο «οικείο», πιο «γνωστό», το οποίο και τόλμησαν περισσότερο από τα αγόρια. Όλα τα κορίτσια έγραψαν στίχους, άλλα επιλέγοντας την θεματική του έρωτα, της αγάπης και πιο λίγα την θεματική του αγώνα.

Οι μαθητές προτίμησαν την άσκηση με τη δική τους άποψη για την αναγκαιότητα να γράφονται σήμερα κείμενα για τον αγώνα. Εκεί τα περισσότερα αγόρια της τάξης ήταν πιο ένθερμα και χαρακτήρισαν «πολύ σημαντικό» να γράφονται κείμενα «παντού», εξηγώντας να γράφονται και σε «εφημερίδες στο ίντερνετ» και σε «χαρτί όμως» για να είναι πιο «ενημερωμένου».

Το ενδιαφέρον ήταν το ίδιο και στα κορίτσια και στα αγόρια σχετικά με την δημιουργία από τα ίδια τα παιδιά ιστοριών. Τα κορίτσια τα εντυπωσίασε «πώς δεν το είχαν σκεφτεί» ότι μπορούν να κάνουν μια ιστορία μόνο με προγράμματα που τους ήταν ήδη γνωστά. Τα αγόρια παρουσίασαν τους εαυτούς τους ως πιο ενημερωμένους, αλλά πως «δεν ασχολούμαστε κυρία εμείς τόσο, όσο τα κορίτσια με το ίντερνετ συνέχεια!». Είναι επίσης σημαντικό να υπογραμμιστεί πως το σχέδιο με τα σκίτσα και τα κόμικ τράβηξε το

ενδιαφέρον περισσότερο των αγοριών της τάξης και μίας μαθήτριας που ήδη είχε ένα υπέροχο μπλοκ με πολλά σκίτσα, από την αρχή της σχολικής χρονιάς.

Όλα τα παιδιά, στο τέλος της δεύτερης διδακτικής ώρας ζήτησαν να επαναλάβουμε και κάνουμε κι άλλη φορά βίντεο και «άλλα μαθήματα κυρία, δεν μπορείτε να μας κάνετε και στην ιστορία για παράδειγμα;», ρώτησε μία μαθήτρια. Γίνεται έτσι αντιληπτό πως η ανάγκη αλλά και η θέληση από την πλευρά των παιδιών, να ενταχθεί όλο και περισσότερο η ψηφιακή αφήγηση και σε πιο σύγχρονες μορφές της (σύντομα βίντεο, ιστορίες μικρές, κόμικς) μέσα στο σχολικό περιβάλλον και σε ποικίλα γνωστικά αντικείμενα, είναι στις μέρες μας γεγονός.

2.3.2 Διδακτική παρέμβαση στην Α Λυκείου

Πρώτη διδακτική ώρα : Τα παιδιά της Α' Λυκείου δέχτηκαν αμέσως να αφιερώσουν δύο διδακτικές ώρες για να προσεγγίσουν μαζί με την καθηγήτριά τους την ψηφιακή αφήγηση. Η πλειοψηφία συμμετείχε αρχικά στη συζήτηση που ξεκίνησε κατά πόσο τους φαίνεται ενδιαφέρουσα η ποίηση στο Λύκειο. Οι γνώμες που ακούστηκαν ήταν διαφορετικές, αλλά όλοι συνέκλιναν πως ο τρόπος είναι κάπως παρωχημένος. Αναφέρθηκε η ανυπαρξία της χρήσης της τεχνολογίας, τόσο ως προς τη διδασκαλία της ποίησης, όσο και εν γένει της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Στη συνέχεια η εκπαιδευτικός τους είπε να χωριστούν ανά 4 σε ομάδες και να συνεργαστούν, προκειμένου την επόμενη φορά να παρουσιάσουν τη ζωή και το έργο ενός εκ των τριών, αλλά μέσα σε 3 λεπτά και με τη χρήση των ψηφιακών μέσων. Τους δόθηκε η ελευθερία της επιλογής του ποιητή, λίγο πριν τελειώσει η πρώτη διδακτική ώρα.

Ακολούθησε το μοίρασμα του πρώτου φύλλου εργασίας μαζί με τη φωτοτυπία με τα τρία ποιήματα. Στην πρώτη δραστηριότητα για τον Γ. Ρίτσο οι πιο χαρακτηριστικές λέξεις ήταν

για την αγάπη: σμίζουμε, ήσυχα, σε όλες τις καρδιές

και για τον αγώνα: καταλαβαινόμαστε, κουβεντιάζουμε

Για τον Τ. Λειβαδίτη για την αγάπη: συντροφιά, αδελφός

και για τον αγώνα: ο πόνος του κόσμου, της γης οι θλιμμένοι

Για τον Μ. Αναγνωστάκη για την αγάπη: δακρύζουν, φοβάμαι

και για τον αγώνα: φοβάμαι, δακρύζουν, γυρισμός, όνειρα

Στη δεύτερη δραστηριότητα με τη δική τους ιστορία, όλες οι μαθήτριες και όλοι οι μαθητές έγραψαν μια σύντομη ή πιο μεγάλη ιστορία.

Ο μαθητής 1 γράφει:

Πού διαδραματίζεται : Σε έναν άδειο δρόμο το βράδυ

Ποιοι και πόσοι συμμετέχουν: Οικοδεσπότης, φτωχοί, περιπλανώμενοι

Τι συμβαίνει;

Το βράδυ στον δρόμο με ένα φανάρι στο χέρι, μυρίζει την στάχτη και την βροχή την οποία άλλοι έχουν συνηθίσει, και αυτούς τους άλλους βρίσκει. Τους δίνει στέγη στην τρύπα που λέει σπίτι. Και τους ταΐζει τις φέτες ψωμί που τόσο δύσκολα απέκτησε. Μέχρι το πρωί να φτάσει και να αναγνωρίσουν πως η όψη του ήλιου είναι πλέον πολυτέλεια.

Η μαθήτρια 6, γράφει ότι η ιστορία διαδραματίζεται : έξω από μια εκκλησία και συμμετέχουν η Ελένη και μια άστεγη γυναίκα.

Η Ελένη προσκαλεί την γυναίκα στο σπίτι της, μιας και ήταν μόνη και η ίδια, ώστε να γιορτάσουν μαζί τα Χριστούγεννα. Τα Χριστούγεννα για την Ελένη ήταν μια σημαντική γιορτή και θεώρησε πως κανένας δεν θα έπρεπε να είναι μόνος εκείνη τη μέρα. Η Ελένη προσφέρει συντροφιά, ζεστή ένδυση, και ένα πλούσιο γεύμα το βράδυ στην γυναίκα. Ακόμα ένας σκοπός ήταν να κάνει την γυναίκα να νιώσει πως δεν είναι μόνη, πως υπάρχουν άνθρωποι που νοιάζονται για άτομα που δεν αντιστοιχούν σε μια υψηλή κοινωνική τάξη. Μπορεί η βραδιά εκείνη να κράτησε λίγες ώρες, όμως η ελπίδα και οι αναμνήσεις έμειναν αιώνιες.

Δεύτερη διδακτική ώρα :

Την δεύτερη διδακτική ώρα, αρχικά οι μαθητές είχαν φέρει μαζί τους το υλικό που συγκέντρωσαν. Τα παιδιά ήξεραν να κάνουν την παρουσίαση με το εργαλείο του powerpoint, στο οποίο είχαμε βάλει χρονικό όριο, ώστε να μπορέσει να ολοκληρωθεί η περαιτέρω διεξαγωγή της εργασίας. Τα βίντεο που έδειξαν μέσα στην τάξη ήταν κατατοπιστικά και αντιμετωπίστηκαν από όλους με ενδιαφέρον και προσοχή. Την αφήγηση είχαν αναλάβει οι μαθήτριες και τρία αγόρια είχαν αναλάβει να διαβάσουν τα βιογραφικά στοιχεία.

Στη συνέχεια και μετά την προβολή της ψηφιακής αφήγησης τα αποτελέσματα στην πρώτη άσκηση ήταν εξίσου ενδιαφέροντα. Χαρακτηριστικές λέξεις : καταλαβαινόμαστε, σμιζουμε τον κόσμο, Χριστός, συντροφιά, προχωρούσα, κανέναν. Όλες και όλοι διάλεξαν κι έγραψαν λέξεις.

Στη δεύτερη δραστηριότητα για την παραγωγή ενός ποιήματος για την αγάπη, τόσο οι μαθήτριες, όσο και οι μαθητές, είχαν τη δικιά τους αντίληψη σχετικά με το πώς την αντιλαμβάνονται. Τα περισσότερα παιδιά έγραψαν το λιγότερο τέσσερις στίχους και μόνο δύο αγόρια έγραψαν ποιήματα για την αγάπη πάνω από δύο στίχους.

Ο μαθητής 8 γράφει:

Μια φλέβα νοικιασμένη

Συγκεκριμένα μια δικιά σου,

Θα βρει όμως ποτέ

Την πορεία στην καρδιά μου;

Άλλος μαθητής κάνει τη χρήση της ομοιοκαταληξίας:

Είμαι ευγνώμων και σ' ευχαριστώ

Για όλα αυτά που μου προσφέρεις

Και σαν οδηγώ το πλοίο αυτό

Εσύ συνεχώς με προστατεύεις.

Η τρίτη δραστηριότητα για την τάξη του Λυκείου διέφερε ελάχιστα στην εκφώνηση, αφήνοντάς τους να επιλέξουν ανάμεσα σε ποίηση ή σε μια μικρή παράγραφο πώς θα εξέφραζαν «τον αγώνα, την αντίσταση» απέναντι στα δυσάρεστα που συμβαίνουν, χωρίς να δίνεται έμφαση στο εάν είναι ανάγκη η γραφή στις μέρες μας, αλλά θεωρώντας το αυτονόητο. Εδώ ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικό το γεγονός πως πολλά παιδιά, κατά πλειοψηφία αγόρια, διάλεξαν την ποίηση και όχι, τον πλέον γνωστό τρόπο που ξέρουν να γράφουν στις σχολικές τους τάξεις.

Ο μαθητής 9 γράφει:

Μέχρι στο λαιμό

Του διάφορου δικού σου.

Τι θα κάνεις όταν κάποτε

Στραφεί απέναντί σου;

Και η μαθήτριά 10 γράφει :

«Εμπρός στην επανάσταση όλοι

Αντηχούμε φωνές δυνατές

Σηκωθείτε παλικάρια στο πόδι

Ατσάλινες καινούριες γροθιές».

Τα κορίτσια είχαν μεγαλύτερη ανάγκη σε αυτή την τάξη να γράψουν πιο αναλυτικά τους λόγους που πρέπει να υπάρχουν κείμενα, τόσο πεζά, όσο και ποιητικά στις μέρες μας. Ο λόγος ο γραπτός των μαθητριών ήταν συγκροτημένος και σε ελάχιστες περιπτώσεις, δύο κορίτσια, είχαν το θυμικό τους έντονο και ήθελαν να «γίνει ανατροπή» όλων «των δυσάρεστων και των δυσκολιών που είναι αντιμέτωπος ο λαός».

Συμπερασματικά σε όλη την τάξη η ψηφιακή αφήγηση, τόσο σε θεωρία (ορισμός, τρόποι που μπορεί να εφαρμοστεί, γνωστικά αντικείμενα που αφορά) όσο και σε πράξη (βίντεο, μικρές σύντομες ιστορίες μέσω ψηφιακών προγραμμάτων, η λήψη φωτογραφίας και το photostory, τα σκίτσα) ήταν για τα παιδιά «τέλειος τρόπος κυρία να μάθουμε. Και ειδικά κάποια αντικείμενα (νοώντας μαθήματα) που δεν τα διδασκόμαστε και με ιδιαίτερα σύγχρονους τρόπους». Έγινε και εδώ σαφές πως τα νέα παιδιά, η γενιά των μαθητριών και των μαθητών που έχουν εξοικειωθεί με τον ψηφιακό κόσμο, που πλέον όλες οι εικόνες τρέχουν και η υπερ πληροφόρηση είναι η καθημερινότητά τους, «απαιτούν» για να αφομοιώσουν νέους τρόπους διδασκαλίας και νέες προσεγγίσεις.

2.4 Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα έδειξε πως οι μαθητές κινητοποιούνται πλέον μέσω σύγχρονων εργαλείων σε συνδυασμό με επιπλέον πληροφορίες και βοήθεια, όπου αυτό απαιτείται. Ο ψηφιακός κόσμος και συγκεκριμένα το μέσο της ψηφιακής αφήγησης έρχεται να εμπλουτίσει τις γνώσεις τους, να δώσει μία ώθηση σε γνωστικά αντικείμενα, που μέχρι τότε ενδέχεται να τους ήταν από αδιάφορα έως ξένα. Συνειδητοποιούν πως έχουν ικανότητες να δημιουργήσουν και οι ίδιοι, ακόμα και σε ένα αντικείμενο που με το πρώτο του άκουσμα τους φαίνεται δύσκολο. Σίγουρα από την πλευρά του εκπαιδευτικού απαιτείται να κεντρίσει

το ενδιαφέρον, να το παρουσιάσει όσο πιο ευχάριστα γίνεται και έχοντας μεράκι, διάθεση και επιμονή για το παραχθέν αποτέλεσμα της ψηφιακής ιστορίας, να τους το μεταδώσει.

Στις δύο τάξεις της Δευτεροβάθμιας ήταν εξίσου σημαντικό το ότι όλοι οι μαθητές, χωρίς καμία διαφοροποίηση συμμετείχαν στη διαδικασία και συνεργάστηκαν μεταξύ τους. Επίσης σε ατομικό επίπεδο το κάθε παιδί μπόρεσε να δει τη σχέση του με την δημιουργική γραφή και κατάλαβε πράγματα για τα δικά του συναισθήματα. Ως προς την ανάλυση ενός

ποιήματος, έγιναν σαφή αρκετά σχήματα λόγου – παρομοίωση, ασύνδετο σχήμα, μεταφορά- με τη μορφή παιχνιδιού μέσα στην τάξη και με τη χρήση αυτών με τα έργα των ίδιων των παιδιών. Ο διαχωρισμός ανάμεσα στις μαθήτριες και τους μαθητές ήταν κυρίως και στις δύο τάξεις, ως προς τον τρόπο έκφρασης και το πόσο έντονος ήταν ο λόγος ή πόσο πιο πράος. Τα περισσότερα κορίτσια ήταν πιο ήπια στις εκφράσεις τους και είχαν μεγαλύτερη διάθεση να δημιουργήσουν ένα ποίημα για την αγάπη, ενώ τα περισσότερα αγόρια για τον αγώνα και την αντίσταση στις δυσκολίες του σήμερα.

Στα μεγαλύτερα παιδιά, όπου η εφηβεία είναι πιο ορατή, η ανάγκη για να αφυπνιστεί ο κόσμος μέσω της γραφής (έντυπης και ηλεκτρονικής) και να «δούνε όλοι πως τα πράγματα δυσκολεύουν» εκφράστηκε εξίσου ισόποσα και από τις μαθήτριες και από τους μαθητές.

Ως προς την ύπαρξη ψηφιακών μέσων, την εξάσκηση των ικανοτήτων τους στον ψηφιακό κόσμο, την συνύπαρξη πολλών δεξιοτήτων προκειμένου να παραχθεί ένα όμορφο αποτέλεσμα, αντιληπτό ακόμα και σε παιδιά που δεν τους αρέσουν διάφορα γνωστικά αντικείμενα, ή τα θεωρούν «παρωχημένα και οπισθοδρομικά» - δυστυχώς μέσα εκεί και η διδασκαλία των νεοελληνικών κειμένων- φάνηκε να αποτελεί μία πρόταση που θα έπρεπε ήδη να έχει πολύ περισσότερο ενταχθεί μέσα στις σχολικές τάξεις. Είναι γεγονός πως και τα ίδια τα παιδιά, κυρίως οι μαθητές και οι μαθήτριες του Λυκείου, τόνισαν πως «δεν ευθύνονται μόνο οι καθηγητές μας για τον τρόπο που μας διδάσκουν κάποια μαθήματα», επεξηγώντας πως η έλλειψη σε πολλά σχολεία μέσων στοιχειωδών, ούτε διαδραστικοί, ούτε καν υπολογιστές κάποιες φορές, δεν επιτρέπουν παρά τη διδασκαλία με ένα μόνο βιβλίο ή «στην καλύτερη περίπτωση μερικές φωτοτυπίες».

Ως προς την ψηφιακή αφήγηση και την ποίηση, δείχνοντας εικόνες τόσο από γεγονότα κοινωνικό πολιτικά παλαιότερα, όσο και τωρινά, τους ευαισθητοποίησε και στο Γυμνάσιο

και στο Λύκειο και κατάλαβαν, πιο πολύ ακούγοντας τη μουσική, όπως είπαν, πως οι συνθήκες και οι συγκυρίες δεν γίνεται να αφήσουν το έργο ενός δημιουργού ανεπηρέαστο.

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως σκοπό να αναδείξει τη σημασία της ψηφιακής αφήγησης και την ανάγκη ύπαρξής της στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προσεγγίζοντας την ποίηση και τη δημιουργική γραφή.

Οι μαθήτριες και οι μαθητές ήρθαν σε επαφή με την εποχή, το έργο, αλλά και τον βίο των τριών Ελλήνων ποιητών και με τη χρήση των ψηφιακών μέσων είδαν εικόνες, άκουσαν τραγούδια και κατέγραψαν λέξεις και στίχους. Γνώρισαν με διαφορετικό τρόπο την ποίηση και έγραψαν και οι ίδιες και οι ίδιοι τα «πρώτα» τους ποιήματα.

Παράλληλα το κλίμα των τάξεων ήταν ευχάριστο και η προσέγγιση της ποίησης ήταν αρκετά ενδιαφέρουσα, σύμφωνα με τα σχόλια των ίδιων των παιδιών, αλλά και με το ποσοστό συμμετοχής τους στην όλη έρευνα.

Τα δικά τους κείμενα που προέκυψαν ήταν πολυποίκιλα. Είχαν την αποτύπωση του ατομικού τους κοινωνικού, πολιτικού και γνωσιακού περιβάλλοντος και την έκφραση των δικών τους συναισθημάτων και αγωνιών σε σχέση με την εποχή που ζούνε και μεγαλώνουν.

Σημαντικό ήταν παράλληλα ότι έπρεπε να συνεργαστούν με σκοπό να δημιουργήσουν και οι ίδιοι μιας μορφής ψηφιακή εργασία. Κάποιοι δεν είχαν γνώσεις και κάποιοι ήταν πιο εξοικειωμένοι με το ηλεκτρονικό περιβάλλον και εφαρμογές, όπως το powerpoint, moniemaker και άλλα. Η συνεργασία τους αυτή έδειξε πως ο ψυχισμός των παιδιών έχει μια ευρύτητα μοναδική και πρωτεύει η συνεργατικότητα, η αλληλεγγύη και το ενδιαφέρον.

Τέλος, τόσο στην Β Γυμνασίου, όσο και στο Λύκειο τα ψηφιακά μέσα καθώς φάνηκε, είναι απαραίτητα. Η Β Γυμνασίου έδειξε μεγαλύτερο ενδιαφέρον και στις καλλιτεχνικές ανησυχίες στα σκίτσα και στα κόμικς, ενώ τα παιδιά του Λυκείου έθεσαν ως μεγάλο μειονέκτημα όταν δεν μπορούν οι καθηγητές τους να κατανοήσουν πόσο πολύ η τεχνολογία θα βοηθούσε μέσα στην τάξη τους.

Εν κατακλείδι, και οι εκπαιδευτικοί είναι πλέον χρήσιμο να συνειδητοποιήσουν πως οι τάξεις μπορούν να υποδεχθούν όλα τα γνωστικά αντικείμενα με τη βοήθεια και της ψηφιακής εποχής. Ως προς τα θεωρητικά μαθήματα και την Λογοτεχνία, χρειάζεται προφανώς ένας πιο σύγχρονος σχεδιασμός στην διεξαγωγή των μαθημάτων, όπου ο

τρόπος, αλλά και τα μέσα θα κάνουν τη διδασκαλία πιο σύγχρονη και την εκμάθηση πιο ενδιαφέρουσα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία:

Αργυρίου, Α (1990) *Η Ελληνική Ποίηση. Ανθολογία- Γραμματολογία*, Αθήνα: Σοκόλη.

Βαγενάς, Ν. (1996) «Ξαναδιαβάζοντας τον Αναγνωστάκη». *Για τον Αναγνωστάκη. Κριτικά κείμενα*, Λευκωσία : Αιγαίον.

Γκουτσιουκώστα, Ζ (2020) Η ψηφιακή αφήγηση ως διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της λογοτεχνίας (Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ. Ανακτήθηκε την 8/1/2025 <https://ikee.lib.auth.gr/record/316711/files/GRI-2020-26900.pdf>

Διαμαντής, Γ. (2021) Άρθρο στην εφημερίδα «Τα Νέα» την 9/9/2021. Ανακτήθηκε την 12/1/2025 από <https://www.tanea.gr/2021/09/09/istoriko-arxeio/mikis-theodorakis-otan-o-spoudaios-apoxairetouse-tous-spoudaious/>

Δουατζής, Γ (2017) *Τάσος Λειβαδίτης, Ο Ποιητής, το έργο, η ζωή του. Ρέθυμνο: Στίξις*

Κακλαμανάκη, Ρ. (1999) «Γιάννης Ρίτσος, η ζωή και το έργο του». Αθήνα: Πατάκης

Καλασαρίδου, Σ. (2011) *Η διδασκαλία της ποίησης στο γυμνάσιο. Η ανταπόκριση των μαθητών και η ανάπτυξη της υποκειμενικότητάς τους*. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.

Ανακτήθηκε 3 Ιανουαρίου 2025, από <https://ikee.lib.auth.gr/record/125462?ln=el>

Καλασαρίδου, Σ (2015) *Μιλώ... Τεκμήρια και μαρτυρίες. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την έκθεση στο πλαίσιο του έτους Μανόλη Αναγνωστάκη*. Θεσσαλονίκη: Σ. Καλασαρίδου-Δήμος Θεσσαλονίκης ανακτήθηκε από

<file:///C:/Users/%CE%92%CE%AC%CF%83%CF%89/Downloads/%CE%9C%CE%B9%CE%BB%CF%8E...%20%CE%A4%CE%B5%CE%BA%CE%BC%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%B1%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%BC%CE%B1%CF%81%CF%84%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82%20-%20%CE%A3%CF%89%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%BF%CF%85.pdf>

Καλογήρου, Τ. (2017). *Η ποιητική του έρωτα και οι μυθολογικές απηχήσεις στα Ερωτικά του Γιάννη Ρίτσου*, ανακτήθηκε την 13/1/2025 από

<https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=1934>

Κοκόλης, Ξ. (2001) *Σε τί βοηθά λοιπόν... Η ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη. Μελέτες και σημειώματα*. Αθήνα: Νεφέλη

Κοτρωνίδου, Ι και Τόζιου, Α (2011) *Η ψηφιακή αφήγηση στο σχολείο, Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην καλλιέργεια του πολυγραμματισμού και της επικοινωνιακής δεξιότητας των μαθητών- σύμφωνα με τη φιλοσοφία του νέου ψηφιακού σχολείου*. Αθήνα :Ζήτη

Λειβαδίτης, Τ (2018) *Τα χειρόγραφα του φθινοπώρου*, Αθήνα: Κέδρος.

Λειβαδίτης, Τ (1997) *Απάνθισμα*. Αθήνα: Κέδρος.

Λειβαδίτης, Τ (1987) *Μικρό βιβλίο για μεγάλο όνειρα*. Αθήνα: Κέδρος.

Λειβαδίτης, Τ (1985) *Βιολέτες για μια εποχή*. Αθήνα: Κέδρος.

Λειβαδίτης, Τ (2015) *Ποίηση Ι*, Αθήνα: Μετρονόμος. Ανακτήθηκε την 11/1/2025 από <https://www.doctv.gr/page.aspx?itemID=SPG15445>

Λειβαδίτης, Τ (2013) *Τραγουδάω, όπως τραγουδάει το ποτάμι. Μελοποιημένοι στίχοι*.
Αθήνα : Μετρονόμος.

Λειβαδίτης, Τ (2016) *Αυτό το αστéρι είναι για όλους μας*. Αθήνα: Μετρονόμος.

Λειβαδίτης, Τ (2023) *Μικρό βιβλίο για μεγάλα όνειρα*. Αθήνα: Μετρονόμος.

Μελιάδου , Ε – Νάκου, Α- Γκούσκος, Δ και Μειμάρης, Μ) (2011) Ψηφιακή Αφήγηση, Μάθηση και Εκπαίδευση, *6th International Conference in Open & Distance Learning - November 2011, Loutraki, Greece -PROCEEDINGS* Ανακτήθηκε την 12/1/2025 από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/681>

Μπουκάλας, Π. (2014) *Μανόλης Αναγνωστάκης Έλληνες ποιητές. Εργογραφία. Ανθολογία. Απαγγελία*. Αθήνα : Καθημερινές Εκδόσεις Α.Ε.

Μουλάς, Π. (1998) «Μισός αιώνας πνευματικής παρουσίας». *Τρία κείμενα για τον Μανόλη Αναγνωστάκη*, Αθήνα: Στιγμή. Ανακτήθηκε την 4/1/2025 https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html?details=19

Μπράτιτσης, Θ. (2018). Ψηφιακή Αφήγηση. Θεωρία και πρακτικά παραδείγματα στην εκπαίδευση. *Ιστοσεμινάρια για ΠΕ19-20. Ψηφιακή Αφήγηση Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*. Ανακτήθηκε την 14/1/2025 από https://blogs.sch.gr/webinarspe1920/files/2017/12/48%CE%BF_Webinar_Bratitsis_Digital_Storytelling.pdf

Προκοπάκη, Χ. (2014). *Γιάννης Ρίτσος, Έλληνες ποιητές. Εργογραφία. Ανθολογία. Απαγγελία*. Αθήνα : Καθημερινές Εκδόσεις Α.Ε

Ρίτσος, Γ (1998) *Γίνεσθαι*. Αθήνα: Κέδρος.

Ρίτσος, Γ (1973) *Γκραγκάντα*. Αθήνα: Κέδρος.

Ρίτσος, Γ(1981). *Ερωτικά*. Αθήνα: Κέδρος.

Συμεωνάκη, Α. (2013) Επιστημονική Διατριβή με τίτλο : «*Η Ποίηση ως Δημιουργική Γραφή στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*», Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας : 2013.
Ανακτήθηκε την 12/1/2025 από

<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/29702>

Τζιόβας, Δ. (1987). *Μετά την αισθητική: θεωρητικές δοκιμές και ερμηνευτικές αναγνώσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Γνώση.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*
Αθήνα: Κριτική.

Φάις, Μ.(2011) *Μανόλης Αναγνωστάκης. Είμαι αριστερόχειρ ουσιαστικά, Μονόλογος του Μανόλη Αναγνωστάκη*, Αθήνα : Πατάκης

Φρυδάκη, Ε. (2003). *Η θεωρία της λογοτεχνίας στην πράξη της διδασκαλίας*. Αθήνα:
Κριτική.

Χατζή, Σ. (2024) Άρθρο στο ένθετο της Εφημερίδας «Το βήμα» και ανακτήθηκε την
10/1/2025 από <https://www.tovima.gr/grace/prosopa/istories-thryloi/tasos-leivaditis-o-poiitis-tou-erota-kai-tis-epanastasis-eftiachne-techni-apo-kommatia-tis-kardias-tou/>

Χλωπτσιούδης, Δ. (2019). *Αναγνωστικές θεωρίες και ποίηση. περ. Μανδραγόρας, τεύχ. 61, 89-96. Ανακτήθηκε από*

https://www.academia.edu/41698492/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7

Ξένη Βιβλιογραφία:

Barry, P. (2013). *Γνωριμία με τη θεωρία. Μια εισαγωγή στη λογοτεχνική και πολιτισμική θεωρία*. Μτφρ. Αναστασία Νάτσινα. Αθήνα: Βιβλιόραμα

Frazel, M., (2010). *Digital Storytelling Guide for educators*, ISTE, USA Ανακτήθηκε από
<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/681/693>

Glesne, K. (2018). *Η ποιοτική έρευνα. Οδηγός για τους νέους επιστήμονες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Iser, W. (1972). *The reading process. A phenomenological approach. New literary history*.

Iser, W. (1976). *L'acte de lecture: Théorie de l'effet esthétique*. Hayen: Mardaga.

Iser, W. (1978) *The Act of Reading. A Theory of Aesthetic Response*. Βαλτιμόρη:
The John Hopkins University Press. Ανακτήθηκε την 5/1/2025

από <https://selidodeiktes.greek-language.gr/lemmas/978/972>

<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/3229434/file.pdf>

Iser, W. (2000) *Do I write for an audience?* PMLA, Cambridge University Press: 2000

Ανακτήθηκε την 5/1/2025 από <https://selidodeiktes.greek-language.gr/lemmas/978/972>

Ιζερ, Β. (2013). *Η προσκλητική δομή των κειμένων. Η απροσδιοριστία ως όρος της επίδρασης του λογοτεχνικού λόγου. Στο Κ. Μ. Newton (Επιμ.), Η λογοτεχνική θεωρία του εικοστού αιώνα. Ανθολόγιο κειμένων (σσ. 346-348)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης. 2.1.1. Στόχος Έρευνας

Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Πεδίο.

Parker, I. (1995). *Qualitative research*. Psychology Review, 2(2), 13-15. Ανακτήθηκε την 6/1/2025 από

https://kastoria.teiwm.gr/edetclass/modules/document/file.php/DMC157/%CE%9806-%CE%A3%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%A3%CF%85%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/15327_Isari-KOY.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α:
ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1**Άσκηση 1**

Θα ακούσουμε τρία τραγούδια των τριών ποιητών. Όσο θα ακούμε σημειώστε τις πιο χαρακτηριστικές λέξεις που θεωρείτε ότι οι ποιητές μιλάνε για την αγάπη και τον αγώνα; Γιάννης Ρίτσος:

Τάσος Λειβαδίτης:

Μανόλης Αναγνωστάκης :

Άσκηση 2

Διαλέξτε ένα από τα τρία ποιήματα και φτιάξε μια δική σας ιστορία.

Μην πείτε για ποιο ποίημα γράφετε!

Απαντήστε στις ερωτήσεις :

Πού διαδραματίζεται; _____

Ποιοι (με δικά σας φανταστικά ονόματα) και πόσοι συμμετέχουν; _____

Τι συμβαίνει;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Άσκηση 1

Με ποιες λέξεις στα ποιήματα που βλέπετε δείχνουν οι τρεις ποιητές την αναφορά στην αγάπη και στον αγώνα;
Γιάννης Ρίτσος:

Τάσος Λειβαδίτης

Μανόλης Αναγνωστάκης

Άσκηση 2

Φτιάξτε ένα δικό σας ποίημα (4 στίχους) μιλώντας για την αγάπη.

Άσκηση 3

Είτε με ένα **ποίημα** (4 στίχοι) , είτε με μία μικρή **παράγραφο** (4-6 γραμμές) πώς θα εκφράζατε στις μέρες μας « τον αγώνα, την αντίσταση» απέναντι στα δυσάρεστα που συμβαίνουν;
(Πόλεμος, δύσκολες συνθήκες ζωής, φτώχεια και άλλα).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2 (ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ)

Φύλλο εργασίας 2

- 1) Γράψτε **σε 4 στίχους** ένα ποίημα που να μιλάει για **την αγάπη**.

- 2) Γράψτε **σε 4 στίχους** ένα ποίημα που να μιλάει για **την επανάσταση**.

- 3) Σε μία παράγραφο αναφέρετε πόσο σημαντικό είναι στις μέρες μας να γράφουμε κείμενα (ποίηση- πεζά) που να μιλάνε για την αντίσταση, την επανάσταση.
Υπάρχουν λόγοι σοβαροί; (ανεργία, πείνα, πόλεμοι και άλλα).

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ:
ΒΟΗΘΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:**

Για τη δημιουργία ψηφιακής αφήγησης:

Εργαλεία ψηφιακά: Photo story3, Movie maker, Googlephotos , Imovie, Powerpoint

Για τους τρεις ποιητές και το έργο τους στο διαδίκτυο:

Youtube και για τους τρεις ποιητές. Υπάρχει μεγάλος αριθμός από εκπομπές και συνεντεύξεις, μέχρι και απαγγελίες των ίδιων των ποιητών.

Στο CosmoteHistory: Ντοκιμαντέρ με τίτλο: «Βιογραφία για τον Γιάννη Ρίτσο».

Wikipedia : πληροφορίες και για τους τρεις ποιητές.

Ενδεικτικά κάποιες προτάσεις:

Γιάννης Ρίτσος:

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/browse.html?tag=%CE%A1%CE%99%CE%A4%CE%A3%CE%9F%CE%A3%2C+%CE%93%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82

Τάσος Λειβαδίτης:

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/mythology/browse.html?tag=%CE%9B%CE%95%CE%99%CE%92%CE%91%CE%94%CE%99%CE%A4%CE%97%CE%A3%2C+%CE%A4%CE%AC%CF%83%CE%BF%CF%82

Μανόλης Αναγνωστάκης:

https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=1&text_id=90

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ:

Φωτοτυπία με στίχους από τρία ποιήματα

«Και να αδερφέ μου
Που μάθαμε να κουβεντιάζουμε
Ήσυχα ήσυχα κι απλά
Καταλαβαινόμαστε τώρα
Δε χρειάζονται περισσότερα
Κι αύριο λέω θα γίνουμε
Ακόμα πιο απλοί
Θα βρούμε αυτά τα λόγια
Που παίρνουνε το ίδιο βάρος
Σ' όλες τις καρδιές
Σ' όλα τα χείλη
Έτσι να λέμε πια
Τα σύκα σύκα
Και τη σκάφη σκάφη
Κι έτσι που να χαμογέλανε οι άλλοι
Και να λένε
Τέτοια ποιήματα
Σου φτιάχνω εκατό την ώρα
Αυτό θέλουμε κι εμείς
Γιατί εμείς δεν τραγουδάμε
Για να ξεχωρίσουμε αδελφέ μου
Απ' τον κόσμο
Εμείς τραγουδάμε
Για να σμίξουμε τον κόσμο».
Και να αδερφέ μου
Γιάννης Ρίτσος

«Φοβάμαι
τους ανθρώπους που εφτά χρόνια
έκαναν πως δεν είχαν πάρει χαμπάρι
και μια ωραία πρωία –μεσούντος κάποιου
Ιουλίου–
βγήκαν στις πλατείες με σημαιάκια
κραυγάζοντας
«Δώστε τη χούντα στο λαό».
Φοβάμαι τους ανθρώπους
που με καταλερωμένη τη φωλιά
πασχίζουν τώρα να βρουν λεκέδες στη δική
σου.
Φοβάμαι τους ανθρώπους
που σου 'κλειναν την πόρτα
μην τυχόν και τους δώσεις κουπόνια
και τώρα τους βλέπεις στο Πολυτεχνείο
να καταθέτουν γαρίφαλα και να δακρύζουν.
Φοβάμαι τους ανθρώπους
που γέμιζαν τις ταβέρνες
και τα 'σπαζαν στα μπουζούκια
κάθε βράδυ
και τώρα τα ξανασπάζουν
όταν τους πιάνει το μεράκι της Φαραντούρη
και έχουν και «απόψεις».
Φοβάμαι τους ανθρώπους
που άλλαζαν πεζοδρόμιο όταν σε συναντούσαν
και τώρα σε λοιδορούν
γιατί, λέει, δεν βαδίζεις στον ίσιο δρόμο.
Φοβάμαι, φοβάμαι πολλούς ανθρώπους.
Φέτος φοβήθηκα ακόμα περισσότερο».
Φοβάμαι
Μανόλης Αναγνωστάκης

«Την πόρτα ανοίγω το βράδυ
Την λάμπα κρατώ ψηλά
Να δούνε της γης οι θλιμμένοι
Να 'ρθουνε να βρουν συντροφιά
Να βρούνε στρωμένο τραπέζι
Σταμνί για να πει ο καημός
Και ανάμεσα μας θα στέκει
Ο πόνος του κόσμου, αδερφός
Να βρούνε γωνιά να
ακουμπήσουν
Σκαμνί για να κάτσει ο τυφλός
Και εκεί καθώς θα μιλάμε
Θα 'ρθει συντροφιά και ο
Χριστός».

Την πόρτα ανοίγω το βράδυ
Τάσος Λειβαδίτης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε :

Οι φωτογραφίες και τα λόγια τους, όπως προβάλλονται στο βίντεο της Ψηφιακής Ιστορίας.

Γιάννης Ρίτσος
Τάσος Λειβαδίτης
Μανόλης Αναγνωστάκης
Ποιον ρόλο θα παίζει στην ποίησή τους ο έρωτας και

ποιον ρόλο η εποχή και η αντίσταση
σε όσα στερούσαν την ελευθερία λόγου και έκφρασης του ατόμου.

Γιάννης Ρίτσος

Μίκης Θεοδωράκης

Τάσος Λειβαδίτης

Μίκης Θεοδωράκης

Μίκης Θεοδωράκης
Αναγνωστάκης

Μανόλης

Μίκης Θεοδωράκης, Η μουσική του καθοριστική με παγκόσμια απήχηση.

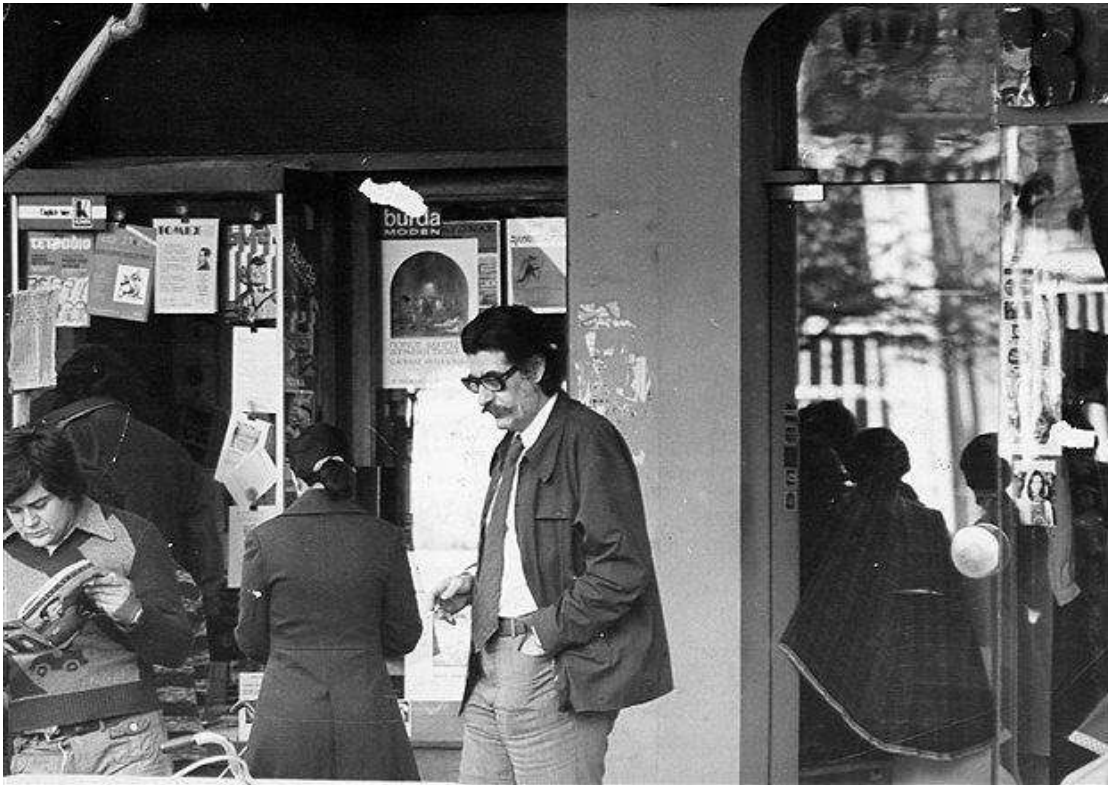

Γιάννης Ρίτσος

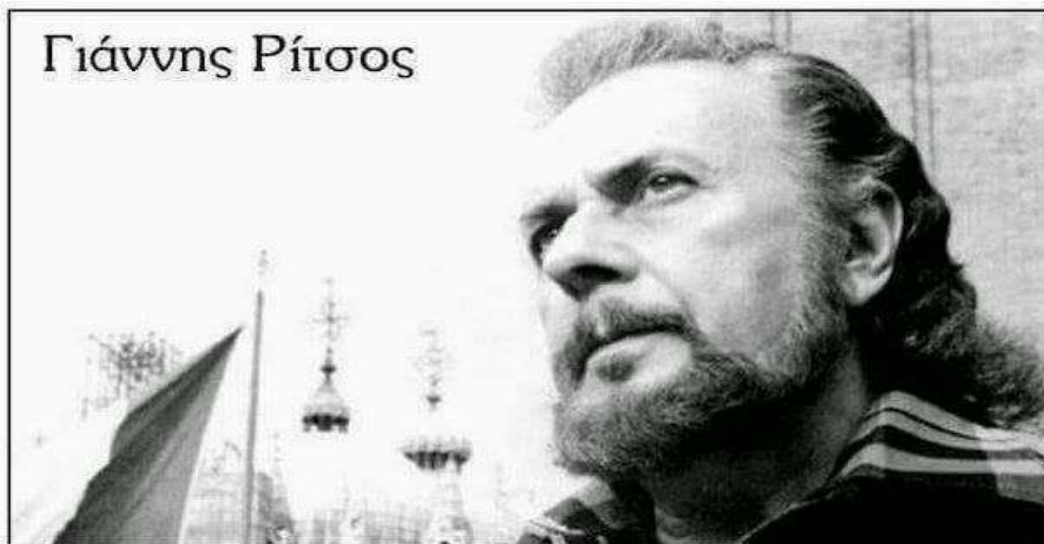

Τάσος Λειβαδίτης

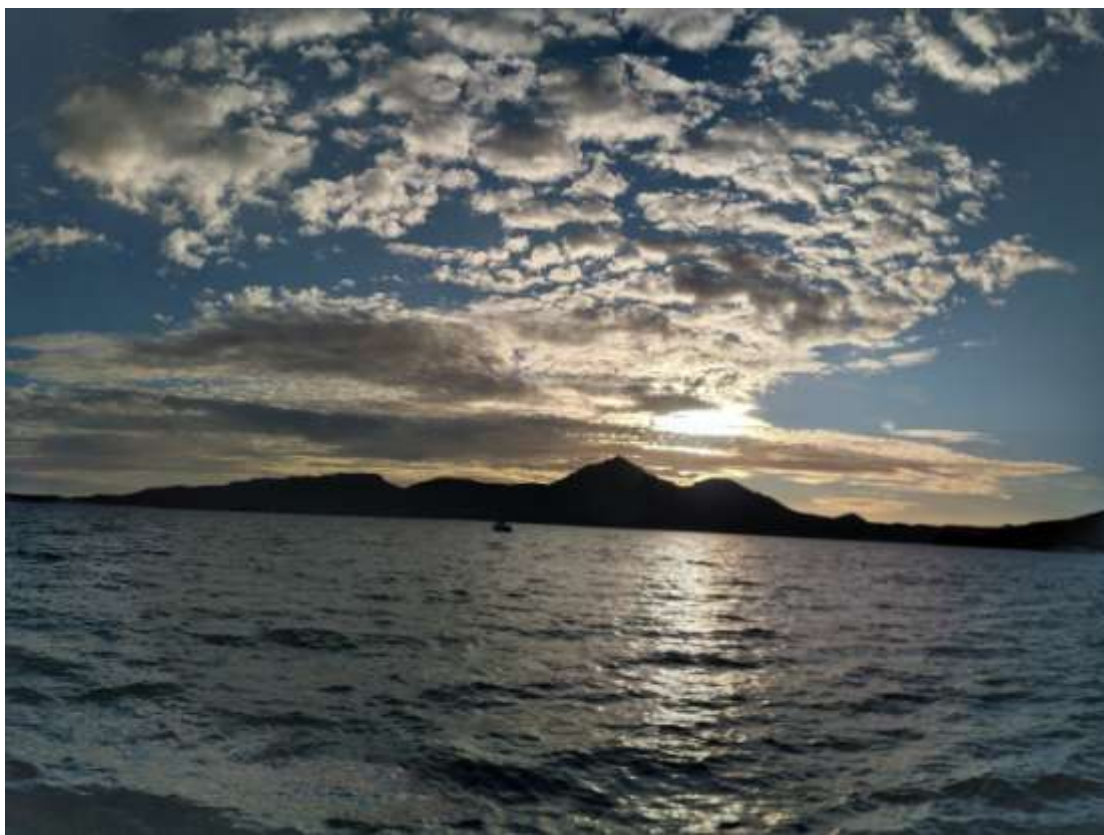

Μανόλης Αναγνωστάκης

Γιάννης Ρίτσος

Όποιος γλυτώνει από ένα δάκρυ
έναν άνθρωπο, υψώνει ένα μέτρο
το μπόι της ανθρωπότητας.

Τα τρυφερά λυκόφωτα, οι πράες καμπύλες των βουνών
και τα λαμπρά βράδια του θέρους
με ρωτούσανε ,που είσαι ω Αγάπη.

Και όταν δεν
πεθαίνει ο ένας
για τον άλλον
είμαστε ήδη
νεκροί.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ

μα μ' ένα τόσο ωραίο φεγγάρι

σαν σανίδα από θλιβερό ναυάγιο

αγάπησε τα ιδανικά της ανθρωπότητας

Αν θέλεις να λήγεις άνθρωπος
δεν θα πάψεις ούτε στιγμή ν' αγωνίζεσαι
για την ειρήνη και για το δικιο.

Τάσος Λειβαδίτης

Αλλά καθώς βραδιάζει

ένα άστρο συνηγορεί ,για όλη την ανθρωπότητα

Την πόρτα ανοίγω το βράδυ

Την λάμπα κρατώ ψηλά

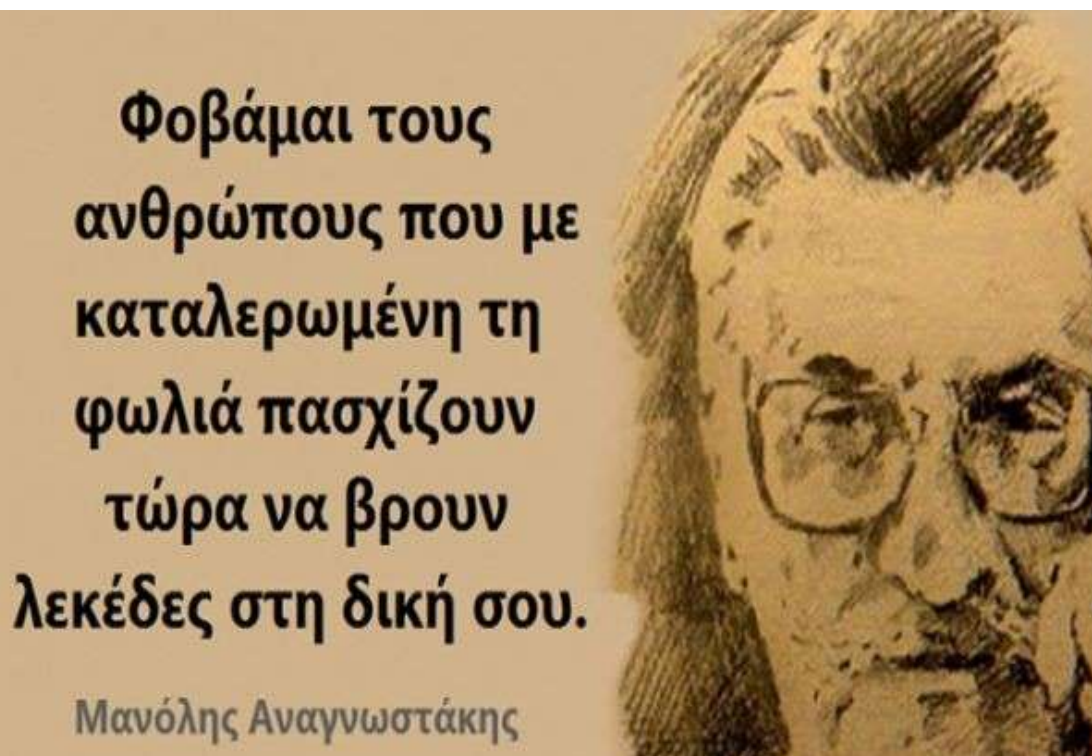
Να δούνε της γης οι θλιμμένοι , Να 'ρθουνε να βρουν συντροφιά

Να βρούνε γωνιά ν' ακουμπήσουν, σκαμνί για να κάτσει ο τυφλός

Και εκεί καθώς θα μιλάμε
Θα 'ρθει συντροφιά κι ο Χριστός.

Κάθε πρωί,
καταργούμε τα όνειρα,
χτίζουμε με περίσκεψη τα λόγια.
Τα ρούχα μας
είναι μια φωλιά από σίδερο,
κάθε πρωί,
χαιρετάμε τους χθεσινούς
φίλους, φίλους, φίλους.

Μανόλης Αναγνωστάκης "Κάθε πρωί"

Γιάννης Μπεχράκης: Κόσοβο, 1999

Χωρίς να γνωρίζω κανέναν

@yannisbehrakis

Κι ούτε κανένας με γνώριζε

Κάτω από καθετί ,που σου σκεπάζει τη ζωή,
όταν όλα περάσουν,
Σε περιμένω.

για τη δημιουργία της ψηφιακής αφήγησης ακούστηκαν τα τραγούδια
-Και να αδελφέ μου, μουσική Χ. Λεοντή και στίχους Γ. Ρίτσου
-Αλλά τα βράδια, μουσική Γ. Τσαγκάρη και στίχους Τ. Λειβαδίτη
- Την πόρτα ανοίγω το βράδυ, μουσική Μ. Θεοδωράκη και στίχους Τ. Λειβαδίτη
- Δρόμοι παλιοί, Μουσική Μ. Θεοδωράκη και στίχους Μ. Αναγνωστάκη

Δύο φωτογραφίες στο τραγούδι Δρόμοι παλιοί
είναι του Γιάννη Μπεχράκη και ανακτήθηκαν από <https://www.pttl.gr>

Οι φωτογραφίες που έχουν τους ποιητές και τον Μ. Θεοδωράκη είναι από τα αντίστοιχα
video στο διαδίκτυο και το youtube

Όλες οι υπόλοιπες από το προσωπικό αρχείο της Βασιλικής Μαρκάκη.

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/ δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται

στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.»